

КАКО, КОГА И ЗАШТО СМО БИРАЛИ

Избори у Србији 1990–2020. године

приредили Милан Јовановић и Душан Вучићевић



**КАКО, КОГА И ЗАШТО СМО БИРАЛИ
ИЗБОРИ У СРБИЈИ 1990–2020. ГОДИНЕ**

Зборник радова са научне конференције „Избори у Србији 1990–2020“, у организацији Факултета политичких наука Универзитета у Београду и Института за политичке студије, одржане 9. и 10. децембра 2020. године у Београду

Библиотека

Друштво и наука

Едиција

Посебна издања

Издавачи:

Институт за политичке студије
ЈП „Службени гласник“

За издаваче:

Проф. др Живојин Ђурић, директор
др Јелана Триван, директор

Уредници:

Проф. др Милан Јовановић,
Универзитет у Београду, Факултет политичких наука
Доц. др Душан Вучићевић,
Универзитет у Београду, Факултет политичких наука

Рецензенти:

Проф. др Владимир Гоати,
Универзитет у Подгорици, Факултет политичких наука
Емеритус проф. др Вукашин Павловић,
Универзитет у Београду, Факултет политичких наука
Проф. др Зоран Крстић,
Универзитет у Београду, Факултет политичких наука
Проф. др Ђорђе Стојановић,
Институт за политичке студије
Проф. др Дубравка Валић Недељковић,
Универзитет у Новом Саду, Филозофски факултет
Проф. др Танасије Маринковић,
Универзитет у Београду, Правни факултет

Програмски одбор научне конференције:

Проф. др Владимир Гоати, председник, емеритус проф. др Вукашин Павловић,
проф. др Ђорђе Стојановић, проф. др Маријана Пајванчић, проф. др Сњежана Миливојевић,
проф. др Славиша Орловић, проф. др Ирена Пејић, проф. др Милан Јовановић
и доц. др Душан Вучићевић

Организациони одбор научне конференције:

Проф. др Милан Јовановић, председник, проф. др Душан Спасојевић, др Петар Матић,
проф. др Маја Настић, проф. др Сениша Атлагић, доц. др Јелена Лончар,
доц. др Деспот Ковачевић, др Дејан Бурсаћ, доц. др Душан Вучићевић, секретар

САДРЖАЈ

Уводна реч.	7
I. НОРМАТИВНИ ОКВИР ИЗБОРНЕ АРЕНЕ	
<i>Маријана Пајванчић</i> : Правни оквир избора у Србији	15
<i>Јелена Сурчулија Милојевић</i> : Правни аспекти улоге медија у изборном процесу Републике Србије у периоду од 1990. до 2019. године	53
<i>Немања Ненадић</i> : Финансирање изборних кампања и избора у Србији 1990–2020.	73
II. ИЗБОРНА МОТИВАЦИЈА И ЈАВНО МЊЕЊЕ	
<i>Зоран Павловић</i> : Партије без партијских присташа? Партијска идентификација у Србији у периоду 1990–2020. године	133
<i>Зоран Павловић</i> : <i>Le Parti, C'est Moi?</i> Имиџ лидера као детерминанта изборне оријентације у Србији од 1990. до 2020. године	167
<i>Бојан Тодосијевић</i> : Друштвене и идеолошке основе изборне излазности – Србија 1990–2020.....	203
<i>Ивона Живковић & Иво Чоловић</i> : Историјат поверења у политичке институције у Србији од 1990. до 2020. године.	249
<i>Срећко Михаиловић</i> : Истраживања предизборног мњења грађана, 1990–2019.	273
<i>Зоран Ђ. Славујевић</i> : Теме изборних кампања – У вртлогу незнања, лажи, властољубља и среброљубља	303
III. ИЗБОРНА КОМУНИКАЦИЈА	
<i>Јованка Мајић & Сњежана Миливојевић</i> : Три деценије изборне комуникације	347
<i>Синиша Ајлајић & Бојан Клачар</i> : Плаћено политичко рекламирање у Србији после обнове вишестраначја: Употреба ТВ спотова и плаката у изборним кампањама	401
<i>Милица Кулић</i> : Изборне кампање и нови медији – трка у безграничном простору	415
<i>Александра Крсћић</i> : ТВ дуели кандидата за председника Србије од 2002. до 2012. године	429
<i>Добривоје Сјанојевић</i> : Популистички реторички модели (Избори у Србији 1990–2018) ..	451

IV. ИЗБОРИ ЗА ПРЕДСЕДНИКА РЕПУБЛИКЕ, ПОСЛАНИКЕ И ОДБОРНИКЕ

<i>Слободан Анићонић</i> : Председнички избори у Србији 1990–2020.	471
<i>Милан Јовановић & Душан Вучићевић</i> : Избори за народне посланике Народне скупштине Републике Србије 1990-2020.	583
<i>Јован Комшић</i> : Избори, аутономије и идеолошко-партијски расцепи.	647
<i>Милан Јовановић & Пејтар Мајић</i> : Избори одборника скупштина општина и градова у Србији 1990-2020. године.	681
<i>Бољуб Милосављевић</i> : Референдум и народна иницијатива у Републици Србији: мршави резултати непосредне демократије	719

V. ИЗБОРНИ И ПАРТИЈСКИ СИСТЕМ

<i>Славиша Орловић</i> : Утицај изборног система на партије и партијски систем	739
<i>Зоран Стојиљковић</i> : Изборне коалиције и процес формирања власти у Србији	761
<i>Душан Ђасојевић</i> : Утицај изборног система на профилисање страначких идеологија у Србији	775
<i>Десиој Ковачевић</i> : Стабилност партијског система Србије – изборна волатилност у 30 година вишепартизма	793
<i>Душан Вучићевић & Милан Јовановић</i> : Реформе и реформски предлози за измену изборног система	815

VI. ПОЛИТИЧКО ПРЕДСТАВЉАЊЕ И ПОСЛЕДИЦЕ ИЗБОРНОГ СИСТЕМА

<i>Јелена Лончар</i> : Избори и представљање националних мањина у Србији 1990–2020.	843
<i>Јелена Лончар</i> : Избори и представљање жена у Србији од 1990. до 2020.	869
<i>Дејан Бурсај</i> : Тридесет година метрополитације парламента.	889
<i>Марко Пејковић</i> : Социјална структура изабраних представника – парламентарни избори 1991–2016.	911
<i>Ирена Пејић</i> : Избори и парламентарни мандат у Србији од 1990. године	943
<i>Вујо Илић</i> : Страначко одметање народних посланика у Србији 1990–2020.	959
<i>Небојша Владисављевић</i> : Избори, демократија и такмичарски ауторитаризам у Србији 1990–2020.	991
<i>Душан Павловић</i> : Тридесет година вишестраначких избора у Србији – пун круг	1011

VII. ЗАШТИТА ИЗБОРНОГ ПРАВА И ПОСМАТРАЊЕ ИЗБОРА

<i>Дејан Вучеић & Дејан Миленковић</i> : Заштита изборног права у управном спору	1027
<i>Маја Насић</i> : Улога ОЕБС-а у посматрању избора у Србији.	1043
<i>Емилија Оресџијевић</i> : Принципи и пракса домаћег посматрања избора – улога невладиних организација у посматрању избора од 1997. године	1067

VIII. ПРИЛОЗИ

Извештаји РИК-а о резултатима избора за председника Републике Србије	1099
Извештаји РИК-а о резултатима избора за народне посланике Народне скупштине Републике Србије	1133
Извештаји ПИК-а о резултатима избора за посланике Скупштине АП Војводине.	1193

СТРАНАЧКО ОДМЕТАЊЕ НАРОДНИХ ПОСЛАНИКА У СРБИЈИ 1990–2020.

Сажетак: Проблем страначког одметања изабраних представника често може имати озбиљне последице по демократске процесе и с разлогом изазива контроверзе. Међутим, до сада није постојао свеобухватан преглед страначког одметања изабраних председника у Србији током три деценије вишестраначја. У овом раду се одметање посланика концептуализује и раздваја од повезаних феномена, који се често сви називају „прелетањем“. Коришћењем примарних извора, медијских навода и литературе, сакупљени су подаци о посланицима који су остали без мандата, одметнули се од странке или пребегли у друге странке. Одметање се анализира у институционалном контексту, нарочито у светлу правила која су одређивала однос посланика и странке. Док су странке могле да кажњавају посланике одузимањем мандата, одметања је било мање, али како се овај однос мењао у смеру слободе посланика да одлучује о мандату, одметање је постајало учесталије. Упркос увреженим ставовима грађана, одметање није само непожељна аномалија демократског процеса, већ може да има и важну корективну улогу. Због тога се на самом крају рада дискутује о томе како да се пракса одметања у Србији боље регулише, и предлаже неколико начина: међустранички пактови, институционално санкционисање пребега, укидање подстицаја за опортуно одметање и информисање гласача.

Кључне речи: посланици, мандат, страначко одметање, скупштина, избори

1. УВОД

Промена страначке припадности изабраних представника јесте феномен који са правом окупира велику пажњу јавности, али који с обзиром на последице које има на политички живот Србије још увек није довољно истражен. Још од првих вишестраначких избора 1990. године, посланици у Народној скупштини Републике Србије одметали су се од својих странака, или су постајали чланови других странака, односно придруживали се њиховим посланичким клубовима.

Размере овог феномена током последње три деценије није увек једноставно утврдити, и досадашње процене често су зависиле не само од доступности података већ и од тога како се страначко одметање дефинише. Ипак, разлози за истраживање овог феномена расли су током времена са политичким значајем одметања, које је у

* доктор наука на Централноевропском универзитету у Будимпешти, истраживач Центра за истраживање, транспарентност и одговорност (ЦРТА)

последње две деценије у Народној скупштини доводило до растакања и прекомпоновања посланичких група, а у неколико наврата и угрожавало скупштинску већину. Само током последњег сазива изабраног 2016. године страначко одметање променило је бројно стање већине посланичких група, и довело до њиховог гашења у неколико случајева.

Контуре изборног система које су се мењале ових деценија, и посебно уставне и законске одредбе које одређују карактер посланичког мандата, у највећој мери су дефинисале и понашање изабраних представника. Међутим, одметање зависи и од других фактора, степена институционализације партија и партијског система, партијске идентификације бирача, правила која уређују организацију и рад Народне скупштине и посланика, али и од контингенција у политичком животу, односно тренутне вредности коју поједини посланици имају за циљеве које странке желе да постигну у скупштини.

Иако се ради о феномену који је присутан у готово свим парламентарним демократијама, поступци страначких пребега у јавности се негативно оцењују, доводе се у везу са корупцијом, и урушавају већ десетковано поверење у странке и демократске институције. Размере неповерења у интегритет изабраних представника добро илуструје резултат Луке Максимовића, кандидата на председничким изборима 2017. године, који је уз помоћ пародичне кампање као „Бели Прелетачевић“ освојио скоро 10% гласова. Али без обзира на негативно схватање овог феномена у јавности, мотиви одметања не могу се свести само на индивидуалну корист посланика. Мотиви могу бити бројни, и чест разлог одметања је неслагање са политичким одлукама страначког руководства, што може имати важну корективну улогу у демократском систему.

У наставку овог текста страначко одметање се прво дефинише и разграничава од других, сродних концепата, излажу се различити облици промене страначке припадности изабраних представника и објашњења у савременој литератури. Страначко одметање у Србији представљено је затим у контексту релевантних промена изборног система, и дат је преглед случајева страначког одметања забележених у три периода (1990–2002, 2003–2011, 2012–2020), по скупштинским сазивима. На крају се дискутује о ставовима бирача и политичких актера према одметању, као и могућностима да се оно боље регулише.

2. КОНЦЕПТ СТРАНАЧКОГ ОДМЕТАЊА

Страначко одметање је свака забележена промена страначке припадности изабраних представника (Heller & Mershon, 2009). Одметање се дешава када изабрани представници, током трајања мандата, промене страначку припадност коју су имали приликом избора, односно у време потврђивања мандата. Иако се ова дефиниција може применити и на изабране представнике на другим нивоима (локални, савезни), у наставку овог текста ће се говорити само о посланицима Народне скупштине Републике Србије.

Промена страначке припадности значи неки облик напуштања странке, али оно не подразумева нужно и прелажење у другу странку. Посланици који напусте странку, који се од ње одметну, не морају али могу прећи у другу политичку групацију, у ком случају говоримо о страначким пребезима. Важан елемент дефиниције је да

промена страначке припадности мора бити „забележена“, односно мора бити јавно исказана, а може се регистровати на различите начине. Посланици се одмећу када иступе из чланства партије, напусте посланичке групе, али и када јавно објаве одлуку да у наставку мандата неће поштовати одлуке странке, односно посланичке групе, са почетка мандата.

Овако конципирано страначко одметање може се и негативно одредити. Одметање се односи само на изабране представнике, не односи се на промене индивидуалних изборних воља бирача, или промене страначког чланства бирача. Одметање се односи на изабране представнике током трајања мандата, што значи да не обухвата промене страначке припадности ових политичких актера између изборних циклуса, када им не траје мандат. Концепт не обухвата ни промене страначког руководства који нису изабрани представници, као ни страначке сукобе и фракције који не резултирају променом страначке припадности. Коначно, када говоримо о посланицима, одметање се не односи на издвајање чланова једне партије из коалиционих посланичких група, као ни на промене политичке подршке у парламенту, када то колективно чине посланици једне партије.

За већину ових описаних појава у јавном говору је устаљен назив „прелетање“. Често се у јавности, али и у литератури, говори о прелетању бирача, нарочито после промене власти, или о политичарима прелетачима, који су променили велики број странака, без обзира на то да ли се то десило током трајања мандата. Али за разлику од ових промена, одметање изабраних представника током трајања мандата, због значаја који има за политичко представљање, у овом тексту се третира као посебан феномен.

Међутим, већ широко распрострањен термин „прелетање“ не одсликава најбоље ову парламентарну праксу, из два разлога. Прво, јер наговештава да оно увек води преласку у другу странку, али то није нужно случај, јер промена страначке припадности обухвата и напуштање једне странке без преласка у другу. Друго, термин „прелетање“ у јавности такође асоцира на превртљивост и исквареност изабраних представника. То је, са друге стране, у неслагасју са схватањем овог феномена као стратешке игре посланика и партија, са различитим мотивима, која је присутна у пракси многих савремених представничких демократија (Desposato, 2006).

Због тога се овде термин „прелетање“ не користи за промену страначке припадности изабраних представника. Уместо тога, за посланичко напуштање странке, без обзира на то да ли је водило самосталном деловању или формирању нове странке у наставку мандата, користи се термин одметање. За посланике који прелазе у другу, већ постојећу странку, без обзира на то да ли је парламентарна или није, користи се термин „страначки пребези“. У овом раду се пребези стога третирају као поткатегорија страначког одметања, односно сви пребези су случајеви одметања, али не и обрнуто.

3. ОБЛИЦИ СТРАНАЧКОГ ОДМЕТАЊА

Страначко одметање је у литератури дуго схватано као непожељна аномалија демократског процеса. Међутим, новија објашњења овог феномена, који се јавља и у развијеним демократијама и институционализованим партијским системима, виде одметање као резултат стратешке игре посланика и партија, односно анализирају га у

контексту институционалног дизајна и посебно изборног система, и на такав начин да не мора нужно имати негативне последице по демократију.^[1]

Иако сваки изборни систем деформише изборну вољу бирача, додуше неки више а неки мање, овакав утицај је углавном предвидив, бирачи и политички актери могу рачунати на њега и стратешки му прићи. Са друге стране, страначко одметање се најчешће види као постизборно деформисање изборне воље, које раскида везу између гласова бирача и изабраних представника. Промена страначке припадности изабраних представника ређе се јавља у већинским изборним системима него у пропорционалним, где због основних поставки тог система представља посебан проблем, јер нарушава принципе заступљености и пропорционалности (Mershon & Shvetsova, 2013; O'Brien & Shomer, 2013).

Када се говори о утицају одметања посланика на демократско представљање, оно у пракси може имати неколико важних последица. Са једне стране, одметање може довести до тога да изборна листа за коју су бирачи гласали изгуби посланике (депарламентаризација). Са друге стране, уколико одметнути посланици формирају нову странку или пребегну у странку која није освојила мандате, односно није учествовала на изборима, може се говорити о неизборној парламентаризацији (Касаповић, 2003, стр. 242; према Гоати, 2006, стр. 108). Коначно, уколико посланици пребегну у постојећу парламентарну странку, не нарушава се само начело заступљености, већ и начело пропорционалности, по коме странкама припада број мандата сразмеран броју гласова. Одметања не нарушавају само принципе представљања, већ могу утицати и на легислативни процес, који постаје комплекснији, јер се смањује предвидивост гласања за поједине законске акте. Можда највећи политички утицај одметање може имати на изборну улогу парламента, јер се овим путем може променити скупштинска већина која је изабрала владу.^[2]

Упркос овим углавном нежељеним последицама страначког одметања, корективни аспект за функционисање странака у демократским системима огледа се у томе да посланици претњом напуштања могу утицати на страначко руководство да се придржава политика које су заступане током избора. Посланици као изабрани представници бирача могу се одметнути не само због личних политичких или материјалних интереса, већ и да би заступали политике на основу којих су добили гласове, уколико се у међувремену политичка оријентација странке променила. Не треба губити из вида могућност да посланици одговарају на притиске одоздо и да бирачи могу наградити такво понашање и повећати њихову могућност реизбора, што је извесније у персонализованим изборним системима (Heller & Mershon, 2009).

Одметање изабраних представника може се јавити у више различитих облика и у различитим периодима мандата. Пре свега, одметање може бити индивидуално, када појединачни посланици мењају страначку припадност, или колективно, када се више посланика одмеће истовремено. Али појединачна одметања могу да утичу

[1] За опширан преглед литературе о одметању изабраних представника (*legislative party switching*) видети Heller & Mershon (2009), Mershon (2014), и новији Hott & Sakurai (2020).

[2] Прва Продијева влада, са до тада најдужим трајањем у Италији после Другог светског рата, пала је 1998. године након што је страначки пребег омогућио да јој се изгласа неповерење (Ноорер, 1998). Са друге стране, либералима у Канади је опстанак на власти 2005. године омогућила посланица која је пребегла из Конзервативне странке (CBC, 2005).

на друге посланике и између ова два основна облика налази се каскадно одметање, односно сукцесивна одметања посланика једне странке (Aldrich & Bianco, 1992; Heller & Mershon, 2005).

Одметање се може дешавати почетком мандата, средином или пред сам крај мандата, што има значаја за укупне ефекте које има на рад парламента. Такође, када се говори о односу одметања и пребегавања, често између напуштања странке и прелажења у другу може протећи део мандата, и ово секвенцирање такође уноси комплексност у легислативну динамику. Међутим, ниједан чин пребегавања не мора бити коначан. Уколико се након напуштања једне странке и придруживања другој тај процес понови и изабрани представник поново пређе у следећу странку, онда можемо да говоримо о рекурзивним пребезима, а примери оваквог понашања посланика биће представљени у наставку текста.

Одметања и пребези често су последица унутарстраначких политичких сукоба који воде промени страначке припадности изабраних представника као крајњим манифестацијама разградње странака. Важан аспект пребегавања тиче се односа између странке коју посланик напушта и странке у коју прелази. Уколико је реч о преласку из опозиционе странке у странку на власти, можемо говорити о опортуним пребезима, којим посланици максимизују политичку или индивидуалну корист, кроз повећавање могућности реизбора, додавање јавних функција или остваривање других привилегија. Ово је посебно важан али недовољно истражен аспект понашања изабраних представника у патронажно-клијентелистичким системима. Међутим, пребегавање може да се деси и у обрнутом смеру, као и између две опозиционе странке или две странке на власти.

У наставку овог текста одметања и пребегавања у Србији се у последње три деценије тумаче пре свега у контексту институционалног оквира, односно изборног система и норми које регулишу однос изабраних посланика и листе на којој су изабрани, при чему се због ограничености простора не улази у остала објашњења овог феномена. У следећем делу текста описују се кључне институционалне промене које су утицале на праксу и учесталост одметања, и на основу њих се предлаже периодизација одметања током три деценије вишестраначја. У тексту се затим анализирају случајеви одметања и пребегавања по скупштинским сазивима, од првог, изабраног 1990. године, до једанаестог сазива који је трајао до избора 2020. године.

4. ИНСТИТУЦИОНАЛНИ ОКВИР И УЧЕСТАЛОСТ ОДМЕТАЊА

Институционални оквир обликује санкције и подстицаје за покушаје изабраних представника да се одметну или пребегну у другу странку. Учесталост одметања током три деценије вишестраначја мењала се заједно са институционалним променама. У првом периоду, у ком је однос посланика и странке највећим делом био обележен везаношћу мандата за странку, долазило је до одметања, међутим, оно није било учестало, због претње одузимањем мандата посланицима. Други период, који се може грубо омеђити другом деценијом вишепартизма, био је прелазни. Иако је судским путем потврђен слободни мандат посланика, опстала је пракса осигуравања посланичке дисциплине бланко оставкама, тако да се у овом периоду број одузимања мандата смањио али није нестао, док је порастао број одметања. Тек се у трећем периоду, након измене изборног закона 2011. године, може говорити о слободном

мандату посланика (в. поглавље 6.5), што је у пракси значило да посланици нису више губили мандате због одметања, па је учесталост одметања додатно порасла (Табела 1).

Табела 1. Периодизација страначког одметања

Период	Мандат	Трајање	Сазиви	Одметања	
				Успешна	Крај мандата
Први	Партијски	1990–2002	1–5	37	66
Други	Прелазни	2003–2011	6–8	51	10
Трећи	Слободни	2012–2020	9–11	62	2

Први период траје од 1990. до 2002. и обухвата првих пет скупштинских сазива. У овом периоду се издваја само први сазив, јер су по члану 76. тадашњег Устава посланици представљали грађане изборне јединице у којој су изабрани. По Закону о избору народних посланика (члан 23) кандидате су предлагале странке или групе грађана у свакој изборној јединици, а четворогодишњи мандат могао је да престане пре рока само у случају подношења оставке (члан 9) и није био условљен одржавањем везе посланика са политичком организацијом која га је кандидовала. Стога се за мандат посланика у првом сазиву скупштине, за разлику од свих каснијих сазива у овом периоду и све до деветог сазива 2012. године, може рећи да је био слободан, али упркос томе у овом сазиву није долазило до интензивног одметања (Графикон 1).

Нови изборни закон, усвојен само месец дана пред одржавање избора 1992. године, предвиђао је избор посланика у девет изборних јединица, на основу изборних листа, у којима би се мандати расподељивали сразмерно броју гласова, применом система највећег количника.^[3] Члан 102. овог закона као први став на основу ког посланику престаје мандат пре истека мандата наводи иступање из политичке странке на чијој је листи изабран. Када посланику престане мандат на овакав начин, мандат припада политичкој странци са чије је листе изабран и додељује се кандидату са листе за коју странка није добила мандат (члан 106).^[4] На овај начин мандат посланика везан је за чланство у странци и иступањем посланика би се он у пракси могао превремено окончати.

Везаност мандата за чланство у странци додатно је учвршћена 1997. године, изменама Закона о избору народних посланика, када је промењен члан 102, тако да је мандат посланика престајао пре истека времена ако посланицима по било ком основу престане чланство у политичкој странци на чијој листи су изабрани.^[5] И нови Закон о избору народних посланика, усвојен пред сам крај четвртог сазива 2000. године, задржао је у

[3] Начин расподеле мандата није се више мењао, а изборни праг од 5% остао је на снази све до 2020. године. Број изборних јединица утврђиван је посебним законима, 1997. их је било 29, а од закона из 2000. године само једна.

[4] Закон даље утврђује да уколико на изборној листи нема преосталих кандидата, мандат припада подносиоцу листе која је имала следећи највећи количник, а за њега није добила мандат.

[5] По члану 7. Закона о финансирању политичких странака, половина средстава за финансирање изборних активности расподељује се странкама према броју посланика на дан конституисања, а друга половина странкама које освоје мандате у новом сазиву. Овим путем су се додатно оснажиле странке које су контролисале средства за наредне изборе, без обзира на то да ли би се њихови изабрани посланици одметали или не.

члану 88. одредбу о престанку мандата пре времена уколико посланику престане чланство у политичкој партији. Уз то, у овом закону се, по члану 84, додељивање мандата врши по правилима подносиоца листе, чиме је укинута правило из члана 98. закона из 1992. године, по коме се трећина мандата додељује по редоследу са листе, а две трећине по правилима подносилаца листе. Тако је у овом периоду затворена листа била блокирана за бираче, али не и за партије (Јовановић, 2012). Овакав институционални дизајн утицао је на понашање странака и посланика тако што је знатно подигао цену одметања.

Већ током првог скупштинског сазива забележена је пракса потписивања бланко оставки, али после измена закона, по којима чак ни оставка више није била неопходна, већ је било довољно искључивање из странке, одметање посланика било је додатно отежано. Међутим, то не значи да одметања није уопште било. Разлог је била селективна пракса скупштинских одбора надлежних за потврђивање мандата. Скупштинска већина је углавном омогућавала одметање и пребегивање опозиционих посланика, док је одузимањем мандата спречавала одметање посланика владајућих коалиција. Због тога овај период карактерише велики број случајева одузимања мандата и знатно мањи број одметања (Графикон 2).

Овај период се завршава 2002. године, када је Савезни уставни суд обуставио решење административног одбора Народне скупштине којим су због неприсутства седницама одузети мандати групи посланика. Уставни суд Србије ће 2003. године утврђивањем неуставности члана 88. Закона о избору народних посланика, дати нову снагу посланицима у односу према странкама, што је представљало вододелницу која је отежала, иако не и потпуно онемогућила одузимање мандата посланицима.^[6] Током другог периода, од 2003. до 2011. године, одузимања мандата је било мање, али оно није нестало, јер се пракса одржала захваљујући бланко оставкама које су сада користиле скоро све странке.

Разлог због ког се цео други период ипак третира као прелазни јесте покушај да се у новом Уставу, потврђеном 2006. године, кроз члан 102. институционализује пракса бланко оставки, тако што је посланицима дата „слобода“ да неопозиво ставе мандат на располагање политичкој странци на чији предлог су изабрани. Иако је ова одредба имала извесно дејство на понашање посланика, оно је било краткотрајно, и пракса селективног поступања административног одбора се ускоро наставила. Током ова три сазива ипак се, укупно гледано, одметање интензивира у односу на претходни период и тај број вишеструко прелази број превремених завршетака мандата.

Крај бланко оставки као преосталог механизма заштите странака од одметања посланика почео је 2010. године, када је Уставни суд прогласио неуставним члан 47. Закона о локалним изборима, који је наводио бланко оставке као начин престанка мандата.^[7] Након ове одлуке 2011. је измењен Закон о избору народних посланика, тако што је у члану 88. додат нови став који одређује да се оставка подноси лично, председнику Народне скупштине, и да мора бити оверена и не старија од три дана. Тиме се коначно онемогућило „индиректно“ давање оставки потписаних приликом верификације мандата од стране трећих лица. Уз то, промењен је и члан 84. тако што

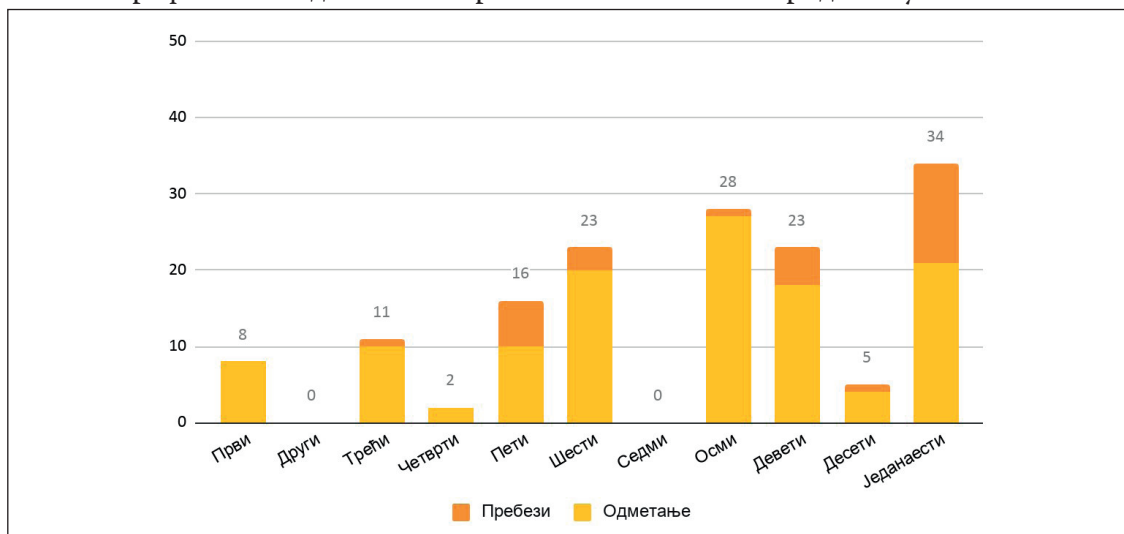
[6] Одлука Уставног суда Југославије Уж 25/2002, „Службени лист СРЈ“, бр. 42/02, и Одлука Уставног суда ИУ 197/02, „Службени гласник РС“, бр. 57/03.

[7] Одлука Уставног суда ИУз 52/2008, „Службени гласник РС“, бр. 34/10.

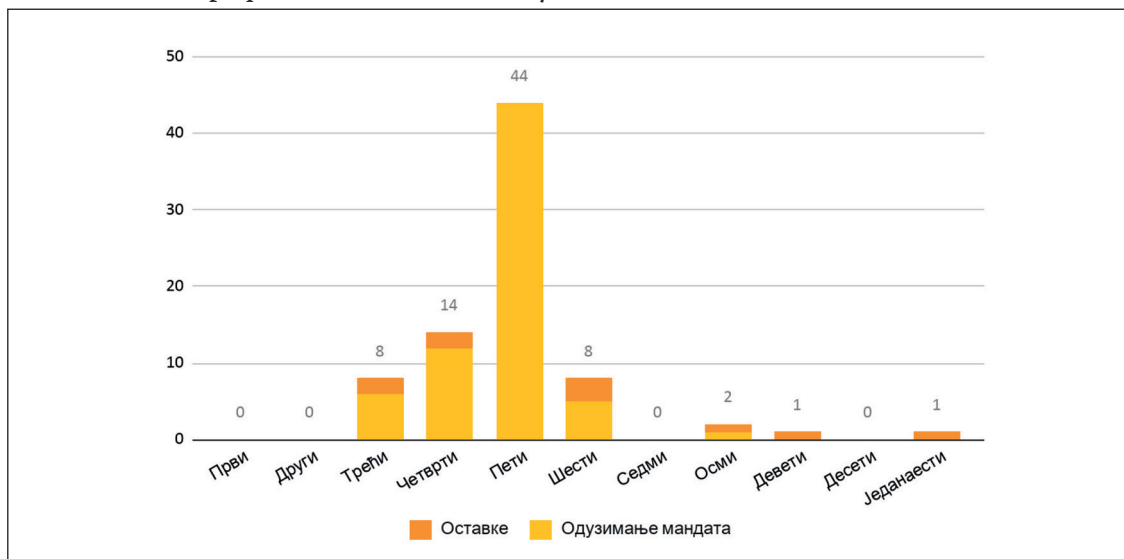
се расподела мандата са изборне листе од тада вршила додељивањем кандидатима по редоследу на изборној листи, почев од првог кандидата. Ове промене изборног система значајно су у пракси промениле однос посланика и странке у корист слободе посланика да одлучују о мандату (Петров, 2012).

Скупштински сазив чији је мандат почео 2012. године представља почетак трећег периода, у коме се однос снага сасвим померио у смеру посланика. У овом периоду није више долазило до одузимања мандата и забележене су само две оставке посланика које су претходиле промени страначке припадности (Графикон 2). Са друге стране, у последња три сазива забележено је највише одметања, и посебно пребега, у односу на претходне периоде (Графикон 1).

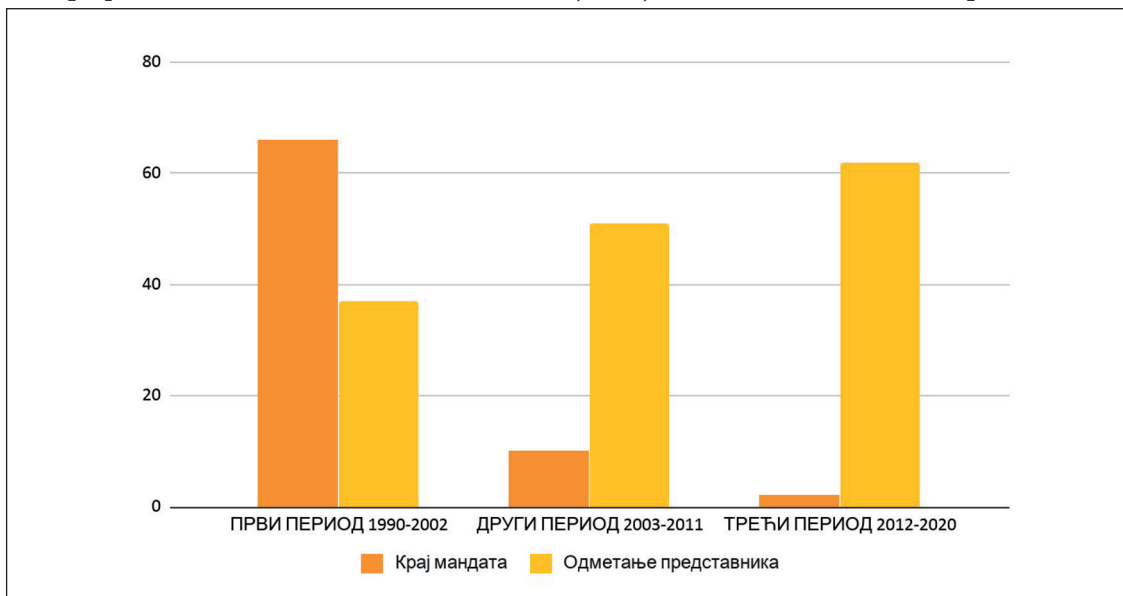
Графикон 1. Одметање и пребези по сазивима Народне скупштине



Графикон 2. Оставке и одузимање мандата по сазивима



Графикон 3. Одметања и посланици којима је окончан мандат по периодима



Као што ће бити детаљно показано, институционални дизајн снажно је обликовао обрасце страначког одметања током три деценије вишепартизма. На Графикону 3 показана је дистрибуција одметања (заједно са пребезима), са једне стране, и одузимања мандата (уз оставке посланика које су претходиле промени странке), са друге. Од укупно 228 забележених случајева, 150 су била успешна одметања, а 78 пута се посланицима завршавао мандат. Како је институционална везаност мандата за страначку припадност слабила кроз три периода, тако се смањивала и могућност кажњавања одметнутих посланика, а растао је број посланика који су напуштали странку или прелазили у другу. Ови подаци говоре у прилог објашњењу по ком институционални дизајн игра велику улогу у динамици одметања посланика.

Овај закључак требало би ипак узети са резервом, и то из два разлога, због доступности података, са једне стране, и алтернативних објашњења, са друге. Иако се у наставку текста детаљно наводе забележени случајеви страначког одметања и одузимања мандата, поуздани подаци о страначким одметањима често нису лако доступни, нарочито за први период. Иако су у овом раду коришћени примарни, као и бројни секундарни извори, често су једини извор за одметања били наводи у медијима који нису могли бити додатно потврђени.^[8] Ове податке стога не би требало посматрати

[8] Подаци о резултатима избора и расподели мандата преузимани су са архиве сајта Републичке изборне комисије. За податке о трајању мандата посланика за прве две деценије вишестраначја ослањао сам се на преглед Михајловић и Радоњић (2011), а за одметања и прелетања у периоду 2008–2019. на податке и анализу Тепавац (2019). Дигитализованим стенографским белешкама скупштинских сазива за период од 1997. до 2020. приступао сам преко странице „Отвореног парламента“, а за раније сазиве користио „Стенографске белешке“ Народне скупштине. Додатне податке о посланицима сакупио сам на архивираним страницама састава Народне скупштине и биографијама посланика у секцији „Актери“ на сајту Истиномер.

као коначне већ прелиминарне, подложне изменама и допунама. Осим тога, у овом раду се не анализирају на систематски начин алтернативна објашњења овог феномена, која су предочена у претходном делу текста, та анализа мораће да буде представљена на другом месту.

5. ХРОНОЛОГИЈА СТРАНАЧКОГ ОДМЕТАЊА 1990–2020.

У овом делу текста дат је преглед случајева страначког одметања по скупштинским сазивима. Сазиви су груписани у три периода током којих се мењао однос између посланика и странке, од првог периода, 1990–2002. у ком је партија имала доминантну улогу и контролисала мандат посланика, преко другог, прелазног периода 2003–2011, до трећег периода 2012–2020. године, у коме се за мандат посланика може рећи да је у пракси постао слободан.

5. 1. Бич партијске државе: 1990–2002.

Први скупштински сазив изабран је по већинском систему и у њему је доминацију имала Социјалистичка партија Србије, међу чијим посланицима су забележена прва одметања. У следећем краткотрајном сазиву, првом изабраном по пропорционалном систему, није било одметања. Већ трећи сазив трајао је пун мандат и одметање је утицало на састав свих осам странака са више од једног посланика. У овом периоду почело је коришћење бланко оставки, па је порастао број посланика којима су одузимани мандати, а забележен је и први пребег, из опозиционе странке у странку на власти. У ово време долази и до погоршавања услова рада у скупштини и бојкота наредних избора. Четврти сазив обележило је одузимање мандата које је водило депарламентаризацији чак четири странке које су мандате освојиле на изборима. Након промене власти 2000. године, пети сазив Народне скупштине је обележило растакање коалиције Демократске опозиције Србије, и одузимање мандата њеним посланицима, као и бројне дезинтеграције странака. Истовремено је повећан број одметнутих посланика, а пет пребега прешло је у странке на власти. Уз то, први пут је овим путем дошло до неизборне парламентаризације.

1991–1993: Први сазив

Избори 1990. године били су изузетни из више разлога. Не само да су то били први вишестраначки избори већ и једини одржани по већинском двокружном систему, и избори на којима је остварена највећа предност – кандидати које је предложила СПС освојили су мандате у 194 од 250 изборних јединица. Мандат првог сазива трајао је само две године, до почетка 1993. године. Узимајући у обзир да је био период рата и распада Југославије, међународних санкција и бројних демонстрација и сукоба који су обележили домаћу политику, и упркос томе што су посланици на основу закона из 1990. имали слободан мандат, страначки састав парламента остао је релативно стабилан, што се вероватно може приписати партијској дисциплини доминантне СПС, наслеђеној из периода њених институционалних претходница, Савеза комуниста и Социјалистичког савеза радног народа.

Међутим, први сазив није прошао без одметања. Већ почетком 1992. године дошло је до сукоба унутар владајуће СПС, када се једна група посланика окупљених око Момчила Трајковића успротивила политици председника Слободана Милошевића. Средином 1992. шест посланика напустило је СПС и формирало Социјалдемократску партију, која је самостално наступила на наредним изборима 1992. године, али није успела да освоји мандате (Бањац, 1997; Бујошевић, 1999).

Поделе су у овом периоду задесиле и опозициону Демократску странку. ДС је у овом периоду, из различитих разлога, напустило више оснивача, од којих је једна група формирала Српску либералну странку, али се ове поделе нису одразиле на припадност њених седам представника у првом сазиву Народне скупштине (Милошевић, 2000, стр. 126, 165). До одметања из ДС је ипак дошло 1992. године, када се, због неслагања око учествовања у формирању коалиције опозиционих партија странка поделила, па је јула те године Војислав Коштуница, уз још једног посланика, напустио ДС и формирао Демократску странку Србије (Милошевић, 2000, стр. 113).

1993: Други сазив

Следећи, ванредни избори одржани су у децембру 1992, овога пута по пропорционалном систему. СПС је остварила слабији резултат, и са 101 послаником формирала владу уз помоћ 71 посланика СРС, док је опозициона коалиција ДЕПОС завршила на трећем месту, са 50 посланика. Други сазив трајао је рекордно кратко, само десет месеци. За то време дошло је до више страначких подела, као и до промене састава скупштине, међутим, нису забележена одметања у Народној скупштини.

Већ у априлу 1993. дошло је до промене броја посланика парламентарних странака. Листа коалиције ДЕПОС поделила је мандате тако што је 24 посланика припало СПО, 18 ДСС, два НД, а шест посланика су били нестраначке личности. Када је ових шест нестраначких посланика, незадовољно стањем у скупштини, дало оставке, њихови мандати су, у складу са новим законом, припали листи која их је по договору између коалиционих партнера међусобно поделила, тако да је СПО припало четири мандата, а ДСС два. Иако се овде извесно радило о промени изборне воље грађана, не може се говорити о одметању посланика (Поповић, 2011).

Током овог сазива десила су се и два страначка сукоба, у СПО и СРС, који су довели до подела, међутим, не и до одметања у Народној скупштини. На главном одбору СПО у априлу 1993. дошло је до размимоилажења руководства око односа странке према рату и начину вођења странке, али до формалног расцепа који је водио Слободан Ракитић и напуштања странке дошло је тек након краја скупштинског мандата. Расцеп је задесио и СРС, али у Савезној скупштини, где се на јесен из посланичке групе издвојила група око Јована Гламочанина која је касније формирала Српску радикалну странку „Никола Пашић“ (Рељић, 1994). Тако у овом краткотрајном сазиву републичког парламента ипак није дошло до цепања посланичких група.

Други сазив распуштен је након сукоба владајуће СПС и СРС. Након трећих избора одржаних 19. децембра 1993. године формирана је скупштина чији је мандат први пут трајао четири године. На изборима је СПС освојила 123 мандата, недовољно да самостално формира скупштинску већину. Српска радикална странка је после сукоба са СПС и унутрашњег расцепа прошла нешто слабије и освојила 39 мандата,

док је Уједињена опозиција – ДЕПОС освојила 45 мандата (СПО 37, НД шест и ГСС два) и постала друга највећа групација у скупштини. Међутим, у неочекиваном следу догађаја, Нова демократија, која је освојила шест мандата на опозиционој листи, прешла је у већину.

1994–1997: Трећи сазив

Током трећег сазива дошло је до интензивирања страначког одметања, које је утицало на састав свих осам странака које су освојиле више од једног мандата, али је дошао до пуног изражаја и постојећи институционални оквир, који је иступање из странке одредио као један од разлога престанка мандата. Иако је скупштинска већина била крхка, а унутрашња и спољна политика представљале озбиљне изазове по владајућу коалицију, ови механизми контроле посланика су омогућили опстанак владе до краја 1997. године. Коришћење инструмента „бланко оставке“ и пристрасност скупштинског административног одбора у спровођењу правила, установили су праксу селективног одузимања мандата страначким одметницима која се наставила у наредној деценији.

Владајућа СПС се у овом периоду у неколико таласа обрачунавала са могућим одметницима. Одмах по потписивању Дејтонског споразума, у новембру 1995. године, на седници Главног одбора смењено је више високих функционера странке, а посланици Милорад Вучелић и Бранко Баљ остали су без мандата (Бујошевић, 1997). Већ следеће године, на трећем конгресу странке, долази до нове смене кадрова, а мандат се одузима посланици Аници Козбашић (Ивановић, 1996). Трећи талас одузимања мандата десио се у периоду протеста због изборних неправилности у децембру 1996, када се из странке искључује већи број партијских функционера, а без мандата почетком 1997. остају бивши градоначелник Београда Небојша Човић, који ће на следећим изборима наступити у Демократској алтернативи, и Гојко Величковић (Стефановић, 1997).

Коалициони споразум Нове демократије са СПС често се у јавности зове „прелетањем“, али, на начин на који се страначко пребегавање овде користи, он ипак не потпада под ту дефиницију. Из ове странке у трећем сазиву није било одметања. Председник њене посланичке групе, Петар Лазић, који је после само пола године поднео оставку, описује ову странку као ефикасну интересну групу која је привлачила пребеге, што је у овом сазиву посебно утицало на Демократску странку (Вукадиновић, 2001).

Пред изборе 1993. године у ДС долази до размимоилажења између председника Драгољуба Мићуновића и Зорана Ђинђића, који је тежио да трансформише странку у правцу „политичког предузећа“ (Милошевић, 2000, стр. 128). Два функционера ДС, предузетници Слободан Радуловић и Радоје Ђукић прихватили су почетком 1994. године места у Влади Републике Србије и искључени су из странке. Радуловић је као потпредседник владе, по тадашњим правилима, могао да задржи посланички мандат, али је већ следеће године прешао у Нову демократију, што је први забележени случај пребега. Административни одбор дозвољавао је тако пребезима који су увећавали подршку владајуће већине да задрже мандат, за разлику од праксе одузимања мандата одметницима из сопствених редова. Размимоилажења у ДС прерасла су у сукоб који се завршио иступањем Драгољуба Мићуновића из странке фебруара 1994. године.

Он је касније формирао Демократски центар, а у овом цепању странке посланик Бора Кузмановић подноси оставку и придружује се Мићуновићу (Мићуновић, 2014).

Српска радикална странка пролази кроз више подела и први пут долази до одметања њених посланика у Народној скупштини. Поред одметања посланика у савезној скупштини, који су формирали Српску радикалну странку „Никола Пашић“, и формирања Уједињене радикалне странке Србије од незадовољних бивших чланова, шест посланика Народне скупштине крајем 1996. године напушта посланичку групу и формира нову под називом „1. децембар“. Док је СРС тражила да се овим посланицима одузму мандати на основу раније потписаних оставки, административни одбор је одлагао одлучивање све до јула 1997. године, када су коначно одузети мандати посланицима Марку Павловићу, Радомиру Поповићу и Драгутину Стамболићу, док су посланици Александар Ђурић, Живорад Јеремић и Мирослав Дерета задржали мандате (Наша борба, 1997а).

Током целог периода питање учествовања у предизборним коалицијама делило је опозиционе странке, што је био случај и у последње две године овог сазива, због различитих приступа формирању коалиције „Заједно“. Током 1996. из Грађанског савеза Србије се издвојио посланик Жарко Кораћ и основао Социјалдемократску унију, док је Весна Пешић наставила правац сарадње са коалицијом (Милошевић, 2000, стр. 165). Због негативног става у ДСС према учествовању у коалицији, такође је дошло до расцепа почетком 1997. године. Драгољубу Поповићу активирана је бланко оставка у мају, док ју је Владан Батић повукао, задржао мандат и истог месеца формирао Демокришћанску странку Србије (Богдановић, 1997).

И Српски покрет обнове је у овом сазиву задесило неколико расцепа. Поред већ спомињаног одметања савезних посланика 1994. године који су заговарали повратак „националном програму“ и формирали Саборну народну странку 1995. године, из странке током 1995. излазе високи функционери који прелазе у ДС (Орловић, 2006, стр. 148). Током сукоба СПО са ДС и распада коалиције „Заједно“, из СПО се, пред саме изборе, издваја још једна група предвођена послаником Велимиром Илићем, који је прво искључен из председништва, а затим и из чланства, међутим, ово одметање дешавало се пред сам истек трећег сазива (Гоати, 2013, стр. 70; Наша борба, 1997б). Коначно, до расцепа је дошло и у мањинској Демократској заједници војвођанских Мађара, из које је фебруара 1997. иступио посланик Андраш Агоштон и формирао Демократску странку војвођанских Мађара (Милосављевић, 2013).

1997–2001: Четврти сазив

Изборе одржане децембра 1997. године, због услова у којима су се одржавали, бојкотовале су парламентарне странке ДС, ДСС и ГСС. То је довело до нове промене односа снага у четвртном сазиву, у коме су владајућа коалиција, која је освојила 110 мандата (СПС 85, ЈУЛ, 20, НД 5), и Српска радикална странка (82 мандата) знатно повећале удео посланика и формирале владу. Као трећа снага долази СПО, са 45 посланика, док је осталих 13 мандата поделило пет листа.

Како је владајућа већина била сигурна, а нове измене закона, усвојене пред саме изборе, омогућавале су странкама пуну контролу над посланицима, у овом периоду готово да није било одметања, осим у неколико специфичних случајева, а, са друге

стране, доминирало је одузимање мандата. Растурање коалиција довело је кроз одлуке о престанку мандата до тога да су током овог сазива чак четири странке остале без посланика.

Децембра 1998. одузета су два мандата Лиге социјалдемократа Војводине и један мандат Реформске демократске странке Војводине, чланица коалиције „Војводина“, чији су мандати припали Народној сељачкој странци (Путник, 1998). Одлуком коалиционих партнера о удаљавању Нове демократије из коалиције она је јула 1999. остала без свих пет посланика које су поделили СПС и ЈУЛ (Милошевић, 2000, стр. 118). Једини мандат Демократске алтернативе, по одузимању од посланице Милене Андрић, припао је новембра 1999. коалиционој Сељачкој странци Србије.

Код преостале четири странке са највећим бројем посланика забележени су само појединачни случајеви одметања, који су углавном сви водили до губитка мандата. Посланик СПС Милорад Вучелић, коме је мандат престао пре рока и у трећем сазиву, крајем 1997. године се вратио у странку, изабран је за посланика, поново је смењен и одузет му је мандат у новембру 1998. (*Време*, 2006). И у другој највећој странци у скупштини дошло је до одметања. Српску радикалну странку је новембра 1998. потресао сукоб са министарком Радом Трајковић, са којом је странку напустио и њен супруг, посланик Веселин Трајковић, али и део чланства и руководства са Косова (Стефановић, 1998). И посланик Радомир Ђурђевић искључен је из странке неколико месеци касније.

У недељама између септембарских савезних избора 2000. године и следећих републичких избора, дошло је до превирања и у владајућим партијама, што се одразило и на Народну скупштину у којој је двоје посланика (СПС, ЈУЛ) услед промењених околности поднело оставке. Расцепи нису заобишли ни опозициони СПО, који је одлучио да не учествује у стварању ДОС, и из ког се на самом крају сазива издваја група око Боривоја Боровића, који заједно са тадашњим шефом посланичке групе у скупштини Миланом Миковићем напушта странку и формира Народну странку „Правда“ (Орловић, 2006, стр. 149).

Институционални оквир и односи између странака обележили су последњи сазив пре смене власти 2000. године политички значајним одузимањем мандата. Одметања су се углавном предупређивала, док пребега у овом сазиву није било. У следећем, постпетооктобарском периоду, тренд одметања ће се интензивирати, као и одузимање мандата. Све већи проблеми које је проузроковала непостојаност скупштинских сазива водила је покушајима да се овај проблем разреши. Они почињу 2002. године интервенцијом Савезног уставног суда у спору око права коалиције да располаже мандатима посланика, и ти покушаји настављају се до 2011. године.

2001–2003: Пети сазив

После смене власти на савезном нивоу, ванредни избори за народне посланике одржани су 23. децембра 2000. по новом закону који је, без велике расправе, усвојила скупштина којој је истицао мандат. На изборима је убедљиву победу остварила Демократска опозиција Србије, која је добила 176 мандата, док су странке које су формирале претходну владу оствариле далеко лошије резултате, СПС 37 и СРС 23 мандата. У скупштину је ушла још само коалиција три странке окупљене око Странке српског

јединства, са укупно 14 мандата. У овом сазиву су, осим листе СРС, три преостале листе претрпеле значајне потресе, који су водили одметању, пребезима и одузимању мандата, али се међу њима ипак истиче дезинтеграција владајуће коалиције.

На листи Демократске опозиције Србије нешто више од половине мандата добиле су две странке: ДСС 45 и ДС 44, док је преосталих 87 мандата поделило чак 18 странака и асоцијација. Политички сукоби између две доминантне странке, чији су председници формирали власт на републичком, односно савезном нивоу, ескалирали су средином 2001. године и довели до низа промена у саставу скупштине, којима су чланице коалиције покушавале да осигурају функционалну већину.

Главни потрес у расподели мандата десио се 12. јуна 2002. године, када је административни одбор одлучио да одузме мандате 36 посланика због нередовног присуства седницама (Гоати, 2006, стр. 229). Међу овим посланицима налазио се 21 посланик ДСС, и пошто ова странка није имала довољно преосталих кандидата на листи, заменила је само 13, док су осам преосталих места заменили кандидати других чланица коалиције (ДС пет, ДХСС, ДА и СВМ по један), што је променило страначки састав скупштине. Међутим, Савезни уставни суд је усвојио жалбу ДСС, да неприсуствовање седницама није међу законитим основама за одузимање мандата, и издао решење којим се та одлука обуставља. Одбор је потом поступио по новој одлуци председништва ДОС којом се ДСС искључује из коалиције и одузео јој свих 45 мандата (Гоати, 2013, стр. 78). Ови мандати нису замењени новим кандидатима и скупштина је функционисала у крњем саставу све до договора између чланица коалиције, и 5. новембра су враћени мандати посланицима.

Ово одузимање мандата није било једини случај у петом сазиву. Пре одлуке суда, четири странке су због унутарстраначких сукоба већ остале без мандата, који су отишли другим чланицама коалиције. Након сукоба у Покрету за демократску Србију, који је водио Момчило Перишић, из странке се издвојио Слободан Вуксановић, који је основао нову Народну демократску странку. Три посланика која су му се придружила у децембру 2001. остала су без мандата, а на њихова места су изабрани посланици ДС (Дидановић, 2001). Приликом поделе у Социјалдемократији, чији је заступник постао Слободан Орлић, посланик који је остао привржен смењеном председнику Вуку Обрадовићу, Љубивоје Славковић, остао је 2001. без мандата, а на његово место дошла је посланица Славица Татомир из СДУ, странке која се ујединила са Социјалдемократијом под новим руководством. Коначно, између марта и јуна 2002. године, оба посланика Партије српског прогреса и једини посланик Уједињене пензионерске странке, сви са коалиционе листе Странке српског јединства, остали су без мандата, а на место прве двојице дошли су посланици ССЈ (*Блиц*, 2003).

Одлука Савезног уставног суда из 2002. године, којој ће Уставни суд Србије 2003. дати додатну снагу, утврђивањем неуставности члана 88. Закона о избору народних посланика, била је вододелница која је отежала, иако не и потпуно онемогућила одузимање мандата посланика. Али, са друге стране, она је олакшала не само одметања, већ и пребегавања, што се показало током овог сазива и наставило у наредном периоду.

Губитак власти је изазвао центрифугалне процесе у СПС. Иако су већ 2000. године два бивша висока функционера, Лилић и Вучелић, формирали нове странке, оне нису ушле у Народну скупштину (Гоати, 2006, стр. 166). До одметања посланика дошло је у пролеће 2002. године, када је Бранислав Ивковић изазвао расцеп и са још шест

посланика формирао нову Социјалистичку народну странку (Новости, 2003). На истој седници скупштинског одбора на којој се одлучивало о одузимању мандата „неактивних“ посланика ДОС, није приваћен захтев СПС да се њиховим одметнутим посланицима одузму мандати (Милошевић & Грујић, 2011).

Три посланика Нове Србије (Марко Петровић, Драган Ковачевић и Миомир Тадић) гласали су у децембру 2002. за буџет, и иако их је странка искључила и тражила да административни одбор одлучи о престанку њиховог мандата, до тога није дошло. Они су заједно са преосталим посланицима ССС и УПС са листе ССЈ формирали нову посланичку групу (Б92, 2002; Милошевић, 2005а). Посланик ДСС Душан Голубовић који је, као и група посланика НС, гласао за буџет за 2003, искључен је из странке и касније се придружио ДС (Блиц, 2002). Из ССЈ су пребегла два посланика, Милош Тодоровић у ДС, и Драган Пантелић у ДХСС (Б92, 2003). Током лета 2003. године, који су медији почели да зову „прелазни рок у Скупштини Србије“, дошло је до још два пребега у ДХСС, посланика ГСС Властимира Будимовића, и посланика КВ Јона Чизмаша (Милосављевић, 2003; Милошевић, 2005а).

Поред ових случајева, 2003. године долази и до новог феномена, пребега у непарламентарне странке. Јула 2003. посланик ДСС Томислав Китановић прешао је у СПО, који је тако без освајања мандата на изборима постао парламентарна странка (НИН, 2003). У октобру исте године посланик коалиције „Војводина“ Средоје Михајлов пребегао је у Г17 плус (Милошевић, 2005а). Ова врста деформације изборне воље наставиће се у наредном периоду.

5.2. Слобода ограничена потписом: 2003–2011.

После атентата на Зорана Ђинђића, премијер Зоран Живковић још неко време је успевао да одржи стабилност подршке у скупштини, али када је крајем 2003. влада била угрожена, расписани су превремени избори (Гоати, 2006, стр. 65). Ово су били први избори одржани после одлуке Уставног суда 23. маја 2003. године. Суд је ставио ван снаге одредбу закона о престанку чланства у странци као разлогу за крај мандата, јер је била несагласна са уставним положајем посланика као носиоца мандата. Последица ове одлуке било је повећање броја случајева одметања и пребега у наредном периоду. Одузимања мандата било је мање него до тада, али оно није сасвим нестало, пракса се наставила, сада уз помоћ „бланко оставки“ које су примењивале скоро све странке.

Већ у првом наредном сазиву дошло је до одметања која су доспела у центар пажње јавности због политичке важности за одржавање већине. Због притужби на рад административног одбора дошло је до привременог бојкота скупштине крајем 2005, а наредне године је пребегом једног посланика поново дошло до неизборне парламентаризације. По усвајању новог устава одржани су избори, и у краткотрајном седмом сазиву није било случајева одметања. Међутим, у осмом сазиву дошло је до највећег до тада забележеног колективног одметања, када су 23 посланика СРС напустила странку и формирала Српску напредну странку. Специфичност овог периода је пораст одметања, али и наставак коришћења бланко оставки, које су последњи пут довеле до одузимања мандата у осмом сазиву. Променом Закона о изборима 2011. оне су престале да постоје, што је представљало почетак трећег периода и новог интензивирања страначког одметања.

Шести скупштински сазив трајао је од 27. јануара 2004. до 14. фебруара 2007. године. Највише мандата освојила је појединачно СРС (82), која ће задржати ову водећу позицију и у наредна два сазива. Листа ДСС добила је 53 мандата, од чега је три припало НДС, и по један САС и СДС. Трећа листа била је коалиција око ДС, са 37 мандата, од којих је четири припало ГСС, два ДЦ, два коалицији „Санџак“, и један СДУ. Коалиција Г17 плус освојила је 34 мандата, од чега је три припало посланицима СДП. Коалиција СПО и НС освојила је 22 мандата, од чега је девет припало НС, а 22 мандата освојила је и СПС. Овако фрагментирана скупштина, састављена од чак четири коалиције, произвела је мањинску владу коју су формирале листе око ДСС, Г17 плус и СПО–НС, без Демократске странке, али уз подршку СПС, што је било неопходно за функционалну већину. Овакав аранжман утицао је на велико „покупљење“ посланика, због великог потенцијала сваке од странака да угрозе већину.

Две главне поделе које су затресле већину била су одметања у СПО и СПС. Група од девет посланика СПО предвођена потпредседницима странке Стевановићем и Михаиловићем одметнула се већ почетком сазива, а после искључења из странке и неуспешних покушаја да им се одузму мандати, формирала је 14. маја 2005. Демократски српски покрет обнове (Гоати, 2006, стр. 168). Из СПО је децембра 2005. иступила и посланица Благица Костић, тако да се број посланика смањио на три (Б92, 2005в). И СПС, која је подржавала мањинску владу, такође је претрпела одметање почетком новембра 2005. Пет републичких посланика (уз још три савезна), међу којима је поново био Вучелић, одлучило је да се издвоји из посланичког клуба и да уместо Главног одбора следи политику председника странке, тада на суђењу у Хагу (Гоати, 2006, стр. 65; Б92, 2005а).

Из владајуће Демократске странке Србије није био значајних одметања, а када је посланик Драгиша Ђоковић у новембру 2004. пребегао у опозициону ДС, скупштински административни одбор му је активирао оставку, иако је он покушао да је повуче (Гоати, 2006, стр. 250). Суочен са оваквим експресним деловањем административног одбора, посланик ДСС Ђорђе Чуквас је због неслагања са политиком странке поднео оставку (Б92, 2006). Три посланика НДС су августа 2004. иступили из посланичке групе ДСС, али су задржали мандате.

Током 2004. године дошло је до неслагања у опозиционој ГСС око уједињавања са ДС, и том приликом су се њихова четири посланика поделила. Два су прешла у ДС (Драгор Хибер и Гашо Кнежевић), док је двоје посланика, Наташа Мићић и Горан Свилановић, даље наступало самостално (Аст, 2004). Ситуација у скупштини се касније додатно закомпликовала. Из посланичке групе Г17 плус изашло је троје посланика СДП, који су се интерно поделили и двоје њих је престало да подржава владу. Са друге стране, одржавање већине омогућио је излазак два посланика Коалиције за Санџак из посланичке групе ДС, који су почели да подржавају владу. Ови трансфери подршке озбиљно су уздрмали односе у скупштини, опозициона ДС је оптужила владајућу већину за „губитак“ мандата и бојкотовала скупштину током јесени 2005. године (Милошевић, 2005б).

За разлику од посланика опозиционих партија који су се одметали и задржавали мандате, посланици коалиционе партије у власти Г17 плус су их губили. Новембра

2005. су пред изгласавање буџета одузети мандати Весни Лалић Драговић и Совронију Чоњагићу (Гоати, 2006, стр. 250). Маја следеће године дошло је до сукоба у Г17 плус између Млађана Динкића и Мирољуба Лабуса, који је довео до одметања шест посланика, од којих су неки изгубили мандате (Ксенија Миливојевић и Горан Пауновић), неки су поднели оставке (Весна Обрадовић и Бранка Бошњак), док су Сава Урошевић и председник парламента Предраг Марковић задржали мандате (*Глас јавности*, 2006; *Новости*, 2006). Сва ова цепања странака нису довела до губитка скупштинске већине, али су је угрозила, и створила су атмосферу борбе за сваког појединачног посланика.

Вероватно најфлагрантнији пребег овог сазива био је посланик СРС Живадин Лекић, који је маја 2005. прешао у Покрет снага Србије Богољуба Карића, странку формирану пошто су последњи избори одржани. Иако ово није први случај да је странка која није учествовала на изборима добила мандат у скупштини, реакција посланика и јавности била је бурна, пре свега због могућности пребега да утичу на веома осетљив однос снага у скупштини и стрепње да ће ресурси којима је располагао Карић привући друге посланике (*Глас јавности*, 2005). Још један посланик СРС Бранислав Стевановић одметнуо се од странке, али је наступао самостално (Б92, 2005б). Мандати СРС нису повучени јер је та странка била једна од неколицине која није користила бланко оставке, њени кандидати су се уместо тога заклињали у цркви (Милошевић, 2005а). Петоро одметнутих посланика, Љиљана Несторовић и Мехо Омеровић из СДП, Благица Костић (СПО) и Слободан Живкуцин (СПО–СДПО), као и Лекић (ПСС), крајем овог сазива ујединили су се ради заједничког наступа и формирали нови посланички клуб „За европску Србију“ (Дедеић, 2016).

Прва влада Коштунице опстала је на власти, упркос напетој борби за одржавање скупштинске већине, све до почетка 2007. године. Скупштина је 30. септембра 2006. године изгласала Предлог новог устава, који је потврђен на референдуму одржаном 28–29. октобра. Аутори устава су покушали да разреше сукоб принципа слободног мандата изабраних представника и права листе на којој су кандидовани, тако што је посланицима дата слобода да „неопозиво“ ставе свој мандат на располагање странци, чиме је уставно утврђена пракса бланко оставки (Јовановић, 2008). Овом променом се процес „ослобађања“ мандата додатно закомпликовао, а усвајање те одредбе имало је привремене ефекте на страначко одметање.

2007–2008: Седми сазив

Седми сазив Народне скупштине ступио је на дужност 14. фебруара 2007. године, након избора одржаних 21. јануара. На њима је СРС поново остварила најбољи резултат (81 мандат), док су мандате освојиле и листе ДС (64), ДСС–НС (46), Г17 плус (19), СПС (16) и АДП–ГСС–СДУ–ЛСВ (15). Пет мањинских листа, на које се није односио изборни праг, освојило је осам мандата. Владу је поново формирао Војислав Коштуница, иако је листа коју је предводио завршила трећа, уз подршку посланика ДС, ДСС–НС и Г17 плус.

Због кратког трајања овог сазива, али и нове уставне одредбе о бланко оставкама, у овом сазиву нису забележена одметања. Ово је био други најкраћи сазив после 1993. године, трајао је до 11. јуна 2008. године, и завршен је сукобом унутар владајуће коалиције око ЕУ интеграција. Са друге стране, сазив је изабран одмах по потврђивању

новог устава, који је одредбом о бланко оставкама померио моћ одлучивања о мандату назад ка странкама. Иако ће већ током следећег, осмог сазива, ова пракса поново бити дефинитивно укинута, скоро све странке су искористиле овај моменат да тумачењем члана 102. Устава покушају да додатно оснаже своје инструменте за контролу посланика (Чекеревац, 2007).

2008–2012: Осми сазив

Осми избори одржани су 11. маја, а мандат посланика почео је да тече 11. јуна 2008. године. Највише мандата добила је листа „За европску Србију“ (64 мандата ДС, 22 Г17 плус, 5 ЛСВ, по 4 СПО и САДП, 2 ЗЗШ и 1 ДСХВ). Друга листа по броју мандата била је СРС са 78, затим коалиција ДСС (21) и Нове Србије (9). Четврта је у Народну скупштину ушла коалиција око СПС (11), ПУПС (5), ЈС (3) и Покрета ветерана са једним мандатом. Тринаест мандата добила је листа око ЛДП на којој су по један мандат добили ДХСС и СДУ. Преосталих седам мандата добиле су три мањинске листе.

Владу је формирала листа Демократске странке, уз подршку две мањинске листе и у коалицији са листом СПС, чиме се ова странка вратила на власт после 2000. године, док је ДСС, после три сазива у власти, започела овај као опозиција. Српска радикална странка је са 78 посланика трећи пут била странка са највише мандата која није могла да формира већину, што је изазвало незадовољство у странци. Иако је владајућа већина била комплексна, и упркос томе што је била веома танка, она се показала релативно стабилна, нарочито имајући у виду економску кризу која је тих година задесила Србију. Влада је издржала пун мандат, тек други пут од 1990. године, а најзначајнији догађај овог сазива било је одметање посланика Српске радикалне странке који су већ крајем октобра 2008. формирали Српску напредну странку.

После још једног неуспеха у освајању власти, Томислав Николић и Александар Вучић покушали су да промене дотадашњу политичку оријентацију странке, али су након неуспеха искључени из ње. Формирана је СНС, којој су се током трајања овог сазива скупштине придружила 23 посланика СРС (Гоати, 2013, стр. 93). Један посланик се касније вратио у СРС, док је посланик Јован Дамјановић напустио странку и формирао нову партију Демократску левицу Рома (Новости, 2009). Групи посланика СНС придружио се посланик Драган Шормаз, који је изабран на листи ДСС (Дидановић, 2010).

У групи око ЛДП дошло је такође до неколико случајева осипања посланичке групе, са различитим исходима. Посланик ДХСС Владан Батић добио је мандат на листи ЛДП и његово иступање из посланичког клуба се тумачило као одметање, иако то није било (Албуновић, 2008). Након његове смрти 2010. године дошло је до сукоба између две партије јер је мандат припао ЛДП. Посланик ЛДП Слободан Мараш је новембра 2010. године поднео оставку у парламенту и исти дан се придружио странци Г17 плус (Милошевић & Грујић, 2011). Априла 2011. године посланица Весна Пешић је напустила ЛДП и наставила да делује самостално, што је једини чист случај одметања посланика са ове листе (Пешчаник, 2011).

Расим Љајић, оснивач Санџачке демократске партије, формирао је крајем 2009. године нову странку, Социјалдемократску партију Србије, у коју су ушла два од укупно

четири посланика СДП, Мехо Омеровић и Витомир Михајловић. Трећем посланику СДП, Ферзу Ђеловићу, одузет је мандат активирањем оставке, што он није прихватио и безуспешно је тражио да му се мандат врати како би наставио да делује самостално (Данас, 2008). Одузимање мандата Ђеловићу октобра 2008. било је последње забележено у парламенту.

Одметање посланика СРС и формирање СНС био је најзначајнији догађај у осмом сазиву. Они ће већ три године касније формирати скупштинску већину и остаће у власти цео наредни период. Међутим, с обзиром на пуно трајање мандата посланика у овом сазиву, осим СРС, обим одметања није био велики у односу на претходне сазиве. Разлог овоме је била претња коришћења бланко оставки, која је црпела легитимитет из недавно усвојеног Устава. Међутим, током трајања овог сазива дошло је до обарања института бланко оставки одлуком Уставног суда 2010. године, и измене Закона о избору народних посланика наредне године, којом је промењен начин давања оставке посланика. Ови догађаји су поново променили однос између посланика и странке и погодовали пракси одметања.

5.3. На таласима одметања: 2012–2020.

Девети сазив изабран 2012. трајао је само две године, као и сазив који ће доћи после њега. Током те четири године потпуно је измењена структура парламента, Српска напредна странка која је настала одметањем посланика СРС, постаће доминантна партија у Србији, и формираће коалиционе владе у наредним сазивима. Квалитет демократије у Србији се после периода консолидације након 2000. године поново урушава, и пред крај једанаестог сазива долази до најдуготрајнијег бојкота парламента и бојкота избора одржаних 2020. године.

Након промене закона 2011. године, нису забележени случајеви одузимања мандата коришћењем бланко оставки. С друге стране, период ће обележити бројна одметања. У деветом сазиву је одметање захватило углавном странке које су са власти прешле у опозицију, а од пет пребега, четири је прешло у странке на власти. Десети сазив, који је такође трајао само две године, био је релативно стабилан, са малим бројем одметања, али са једним пребегом који је довело до неизборне парламентаризације. Тек ће током четворогодишњег трајања једанаестог сазива до пуног изражаја доћи динамика одметања коју је омогућио нови институционални оквир. Током ове четири године дошло је до највећег броја одметања, и посебно пребега, од свих дотадашњих сазива. Већи број посланичких група угасило се због одметања, било је више каскадних одметања и неколико случајева рекурзивних пребега. Чак три странке добиле су посланике без избора, што је такође највећи број у дотадашњој пракси.

2012–2014: Девети сазив

На упоредо одржаним превременим председничким изборима победу над кандидатом ДС Борисом Тадићем остварио је кандидат СНС Томислав Николић, док је на редовним изборима за Народну скупштину листа предвођена СНС добила 73 мандата и формирала већину са посланицима коалиције СПС (44), коалиције Уједињени региони Србије (16), посланицима Социјалдемократске партије Србије (9) која је мандате

добила на листи ДС, и два посланика СДА Санџака. У опозицији су остали преостали посланици изабрани на листи коалиције ДС (59, без СДПС), посланици ДСС (21), коалиције око ЛДП (19), као и још четири мањинске листе са осам посланика.

Владу су после дванаест година формирале странке које су чиниле већину до 2000. године, док су се први пут у опозицији нашле и ДС и ДСС, које су у претходном периоду биле окосница извршне власти. Социјалистичка партија Србије, као једина странка која је у континуитету била присутна у Народној скупштини од почетка вишестраначја, формирала је коалициону владу са СНС, основаном само четири године раније. Српска радикална странка је овим одметањем била толико ослабљена да први пут од 1991. године, када је Војислав Шешељ освојио мандат на поновљеним изборима у Раковици, није имала посланике.

Са чак једанаест листа у Народној скупштини, од којих је седам било коалиционо, партијска структура је била изузетно фрагментирана. Осим политичких странака, међу чак 44 политичка актера који су добили мандате, налазила су се удружења, синдикати и друге асоцијације. Ова комплексност скупштинског сазива изазивала је конфузност око страначке припадности изабраних представника, која је додатно погоршана неуједначеном праксом идентификације посланика на коалиционим листама и на званичној страници Народне скупштине.

У деветом сазиву долазило је до дезинтеграције странака које су изгубиле власт. Промењено је руководство ДС, и уместо Бориса Тадића за председника је изабран Драган Ђилас. Када је странка тражила од бивших министара да врате посланичке мандате, део њих није прихватио и одметнуо се. Шест посланика предвођених Душаном Петровићем напустило је почетком 2013. посланички клуб и формирало странку „Заједно за Србију“ (Блици, 2013а). Њима се придружила посланица Сања Чековић из Изворног српског покрета обнове, који се утопио у ову странку. Осим посланика окупљених у „Заједно за Србију“, посланик ДС Вук Јеремић такође је одбио да врати мандат и изашао је из странке, док је почетком 2014. године то учинила и посланица Јелена Триван (Б92, 2013б; Политика, 2014б). Посланик Ненад Китановић је још почетком сазива пребегао у УРС (Блици, 2013б).

Пред крај сазива, почетком 2014, Борис Тадић је напустио ДС и најавио формирање Нове демократске странке, која ће се касније преименовати у Социјалдемократску странку. У кратком периоду ДС је напустило седморо посланика који су се придружили НДС (Политика, 2014а). Иако је главни правац у овом периоду било одметање од ДС, посланица ЛСВ Александра Јерков прешла је 2013. у ову странку, пошто је поднела оставку у Народној скупштини, што није била честа пракса. Два посланика ЛДП су се такође одметнула у овом периоду. Посланица Сања Јефић Бранковић напустила је странку и деловала независно, док је посланик ЛДП Зоран Остојић прешао у локалну иницијативу у оквиру УРС (Б92, 2013а, 2013в).

Народна партија, која је на листи УРС добила два мандата, убрзо после конституисања скупштине напустила је њихов посланички клуб. Странка чија је председница била Маја Гојковић колективно је прешла у владајућу СНС, и на следећим изборима је изабрана за председницу Народне скупштине на њиховој листи. Друга посланица партије је пре тога прешла у УРС (Чекеревац, 2012; Блици, 2012).

Коначно, одметање није заобишло ни владајућу СНС. Средином 2012. Борислав Пелевић, некадашњи председник ССЈ која се утопила у СНС, напустио је странку

и најавио обнављање своје партије. Владимир Цвијан је крајем 2013. године такође напустио СНС и деловао као независни посланик (РТС, 2012; *Новосџи*, 2013).

2014–2016: Десети сазив

На ванредним изборима одржаним 16. марта 2014. године успостављена је потпуна доминација коалиционе листе предвођене СНС у парламенту са чак 158 мандата.^[9] Заједно са 44 мандата коалиције око СПС (СПС, ПУПС, ЈС) формирана је сигурна већина са преко четири петине посланика. У овом сазиву изборни праг прешле су само још две немањинске коалиционе листе, једна око ДС са 19 мандата (Нова, Слога) и друга око НДС са 18 мандата (ЛСВ, ЗЗС, ЗС). У скупштину су ушле и три мањинске листе са 11 посланика.

Са само пет забележених одметања, десети сазив је био веома стабилан по питању страначке припадности посланика. Јанко Веселиновић је маја 2015. године напустио Социјалдемократску странку и формирао Покрет за преокрет (*Данас*, 2015б). Децембра те године посланик ДС Борко Стефановић, заједно са Иваном Јовановићем, напустио је странку и касније формирао Левицу Србије (РТС, 2015). Посланик СНС Саша Мирковић напустио је крајем године странку и основао „Јаку Србију“ (Баковић, 2015). У овом сазиву десио се још један случај добијања мандата без учествовања на изборима. Посланик Милан Петрић је добио мандат на листи ДС, као представник синдиката „Слога“. Међутим, марта 2015. године пребегао је у Српску народну партију, чиме је ова партија постала парламентарна, а „Слога“ остала без посланика (*Данас*, 2015а).

2016–2020: Једанаести сазив

Након избора одржаних 24. априла 2016, структура једанаестог сазива доста се разликовала од претходног. Док је 2014. у скупштину ушло само четири немањинске листе, сада је седам листа прешло цензус, уз још пет мањинских. Листа око СНС добила је већи број гласова него на претходним изборима 2014. године али је због више листа које су учествовале у расподели добила 131 мандат (СНС, СДПС, ПУПС, НС, ПС, СНП, СПО, ПСС, НСС, Самостални ДСС и УСС). Коалиција око СПС (ЈС, ЗС, КП) поново је била друга са 29 мандата. Српска радикална странка се после два сазива вратила у Народну скупштину са 22 мандата, а покрет „Доста је било“ први пут је ушао у парламент са 16 мандата. Коалиција око ДС (Нова, ДСХВ, ЗЗС) била је пета, са 16 мандата, најмање од 2000. године. У Народну скупштину су ушле и коалиције Двери и ДСС, као и коалиција око СДС (ЛДП, ЛСВ, НПС), обе са по 13 мандата. Пет мањинских странака освојило је преосталих десет мандата.

Са чак пет коалиционих листа и укупно 32 представљена политичка актера, фрагментација скупштинског сазива наликовала је деветом сазиву из 2012. Уз то, ово је био тек трећи пут да је мандат трајао четири године. Имајући то у виду, као и политичке сукобе у овом периоду, центрифугалне тенденције су захватиле готово све релевантне парламентарне странке.

[9] Мандате су поделили: СНС, СДПС, НС, СПО, ДХСС, ПС, ПСС–БК, УСС, и БНС.

Највеће потресе доживела је посланичка група „Доста је било“. Ова листа је кандидате бирала на јавном конкурс, а сазив је започела са 16 посланика (Пивљанин, 2016). Неколико месеци пре и после избора за председника Републике, као и након локалних избора за Скупштину града Београда, поједини посланици или целе групе су давале оставке, каскадно се одметале или прелазиле у друге странке, некада и више пута у трајању истог сазива.

Прва три посланика, Соња Павловић, Александра Чабраја и Јован Јовановић напустили су ДЈБ у фебруару 2017. године и формирали Грађанску платформу коју је 2019. напустила посланица Чабраја и прешла у Зелену странку (Б92, 2017; *Данас*, 2019б) После београдских избора, дошло је до новог сукоба у ДЈБ, из странке су искључени Ненад Божић, Владимир Ђурић и Александар Стевановић, док су странку напустиле Љупка Михајловска и Татјана Маџура, а ови посланици ће касније формирати Странку модерне Србије (*Данас*, 2018).

Посланик ДЈБ Милош Бошковић је марта 2018. поднео оставку, а на његово место је по редоследу на изборној листи дошла Нада Костић, која се и пре него што је постала посланица придружила ДС, да би потом наставила са променама странака. Још један потрес задесио је ДЈБ крајем 2018. године када се одметнула група од пет посланика: Бранислав Михајловић, Душан Павловић, Јасмина Николић, Ратко Јанков и Ана Стевановић и формирала групу „Политика мора бити другачија“ (Политика, 2018). Ова група се убрзо распала, када су три посланика (Павловић, Николић, Јанков) поднели оставке. Нови мандати су потврђени Немањи Радојевићу, који је постао шести посланик СМС, Војину Биљићу, који је остао у ДЈБ, у том тренутку њихов трећи посланик, док је по редоследу на листи мандат добила Андријана Аврамов, која је одмах прешла у СНС (*Данас*, 2019а; *Блиц*, 2019).

Поред ДЈБ, највише одметања забележено је међу посланицима изабраним на коалиционој листи ДСС–Двери. Демократској странци Србије припало је шест посланичких места, али је већ крајем 2016. дошло до поделе, када су посланици Ђорђе Вукадиновић, Санда Рашковић Ивић и Славиша Ристић напустили посланички клуб и основали нову групу „За спас Србије“. Четврти посланик ДСС, Милан Лапчевић, иступио је из странке априла 2018. и деловао као самостални посланик, а у странци су остали само Горица Гајић и Дејан Шулкић (НСПМ, 2016; N1, 2018). До сукоба међу посланицима Двери дошло је почетком 2019. године, када је Миладин Шеварлић одбио да учествује у бојкоту парламента, а Зоран Радојичић и Срђан Ного искључени су касније, што је посланичку групу оставило са четири од седам посланика (N1, 2019а, 2019б).

Значајан феномен у овом сазиву била је неизборна парламентаризација. Посланик Народног покрета Србије Мирослав Алексић изабран је на листи коалиције СДС–ЛДП–ЛСВ, али је 2017. присајединио странку Народној странци чији је председник био Вук Јеремић. Санда Рашковић Ивић је прво напустила ДСС да би октобра 2017. такође учествовала у формирању Народне странке, као и посланица СПС Дијана Вукомановић, која је странку напустила још крајем 2016. године (Спаловић, 2016).

Још једна странка је без учествовања на изборима постала парламентарна. Ана Стевановић се 2018. године одметнула од ДЈБ, да би 2019. прешла у новоосновану Странку слободе и правде, чији је председник био Драган Ђилас. Поред ње, посланица ЛСВ Мариника Тепић напустила је странку 2017. због неслагања са кандидатуром

председника Ненада Чанка на изборима за председника и исте године је пребегла у Нову странку, коју је напустила 2018. године, након неуспеха на београдским изборима, да би 2019. такође приступила ССП.

Питање бојкота, прво парламента, а затим и избора поделило је готово сваку опозициону странку која се на то одлучила. Посланица ДС Гордана Чомић, и посланици СДС Марко Ђуришић и Ненад Константиновић почетком 2020. године одметнули су се од својих странака и наступили на изборима на листи „Србија 21“ (Данас, 2020а; РТВ, 2020). Верољуб Стевановић, који је испред „Заједно за Шумадију“ изабран на листи ДС, приступио је почетком 2020. „Здравој Србији“, коју води Милан Стаматовић, чиме је ова странка постала парламентарна.

До расцепа је поново дошло у СПО, који је средином 2017. напустила група функционера, а посланик Жика Гојковић формирао је Покрет обнове краљевине Србије. Нова Србија, која је добила пет мандата на коалиционој листи са СНС, након сукоба њеног председника Велимира Илића са владајућом странком такође је претрпела поделу. Почетком 2017. године странка је искључила потпредседника Драгана Јовановића, који је касније основао странку Боља Србија. Током 2017. посланици Дубравка Филиповски, Горан Пекарски и Младен Грујић напустили су странку и пребегли у СНС. Тиме је Нова Србија остала са једним послаником од првобитних пет (Блиц, 2017; N1, 2017).

Члан СРС Марко Миленковић напустио је странку почетком 2017. али је дао оставку на место посланика, што је био једини случај у овом сазиву, тек други у целом периоду. Након неуспеха странке да пређе изборни праг на изборима 2020. посланик и заменик председника СРС Немања Шаровић напустио је странку (N1, 2020). Коначно, у самом финишу мандата, пред изборе 2020. године, посланик СДПС и потпредседник Народне скупштине Владимир Маринковић прешао је у СНС (Чекеревац, 2020).

Дванаести избори по реду, одржани су 21. јуна 2020. године, у околностима бојкота дела опозиционих партија и ванредног стања проглашеног због пандемије корона-вируса. Иако је изборни закон мењан пред саме изборе и изборни праг спуштен на 3%, а на изборима је учествовала 21 листа, само три немањинске листе су освојиле мандате, коалиције око СНС (188) и СПС (32), као и Српски патриотски савез (11). Поред њих, четири мањинске листе освојиле су 19 мандата. Иако постоје различита виђења о томе колико ће трајати овај скупштински сазив и да ли ће и колико у њему долазити до политичких сукоба, извесно је да га неће заобићи одметања. Само неколико дана по додели мандата од стране Републичке изборне комисије, а пре потврђивања мандата у Народној скупштини, Владан Глишић изабран на листи СПАС објавио је да напушта странку и да неће вратити мандат, објашњавајући то „концептуалним разликама“ (Данас, 2020б).

6. ПЕРСПЕКТИВЕ СТРАНАЧКОГ ОДМЕТАЊА У СРБИЈИ

Страначко одметања јављало се у свим скупштинским сазивима, осим два најкраћа (другог и седмог). Међутим, учесталост и форме одметања мењале су се током времена, што је пратило промене односа посланика и странке у ширем институционалном оквиру, али и у зависности од одлука административних тела и судова који су тумачили законске норме. Када су институционални механизми омогућавали странкама

да казне одметнуте посланике одузимањем мандата, одметања је било мање, али како се током два периода овај однос мењао у смеру слободе изабраног посланика да одлучује о мандату, одузимање мандата је престало а одметање постајало учесталије.

У овом раду идентификована су одметања и губљења мандата вишестраначких сазива Народне скупштине. Од 1990. до 2020. године забележено је укупно 228 промена страначке припадности, одузимања или враћања мандата. То је готово један цео скупштински сазив у овом тридесетогодишњем периоду. Највећи број одузимања мандата идентификован је у петом сазиву (44), а највећи број одметања од странке у осмом (27), док је највећи укупни број одметања, са пребезима, забележен у последњем, једанаестом сазиву у ком је забележено 21 одметање и 13 пребега.

У односу на цео период вишестраначја, у последњих десетак година повећава се број одметања. Долази до промене броја посланика које странке имају у Народној скупштини, растакања посланичких група и неизборне парламентаризације. Учесталији су случајеви рекурзивног одметања, у којима посланици не мењају једну већ више странака током сазива. Али, иако ови процеси играју значајну улогу у политичком животу Србије, стварне размере овог феномена нису толико драстичне као у неким парламентима који су у светским оквирима постали познати по одметањима (Mainwaring, 1999). Упркос слабој партијској идентификацији, институционални оквир који је постојао у Србији у највећем делу овог времена довео је до тога да промене партијске припадности нису биле честе колико би се то очекивало (Гоати, 2013, стр. 81).

Поред тога, иако се феномен „прелетања“ углавном повезује са опортуним пребезима, односно преласцима из опозиционих странака у странке на власти, ни ови случајеви нису толико учестали. Од укупно 150 посланика који су се за ове три деценије одметнули од странке и задржали мандат, само 30 је пребегло у другу странку. То значи да је сваки пети посланик који се одметнуо и „прелетео“, док је четири од пет посланика остало самостално или формирало нове странке. Додатно, од 30 пребега у последњих тридесет година, 15 је прешло у странке на власти. Стога, у односу на укупан број одметнутих посланика, тек сваки десети је прешао у власт, што донекле одудара од слике која постоји о понашању посланика.

Ставови грађана Србије према феномену одметања изразито су негативни и донекле преувеличавају његове размере. У истраживању које је за потребе организације Црта спровела агенција Ипсос септембра 2019. године на случајном стратификованом узорку репрезентативном за популацију Србије, испитаници су поред задовољства радом парламента одговарали и на неколико питања везаних за праксу „прелетања“ посланика (Црта, 2019).

Већина испитаних грађана сматра да посланици не раде свој посао, већ да време у парламенту користе за обрачун са противницима (67%), да више брину о интересима странака него о интересима грађана (66%) и да понашањем урушавају углед Народне скупштине (56%). Већина грађана Србије (81%) сматра да је појава „прелетања“ раширена међу посланицима, од чега 43% сматра да је веома распрострањена, а 38% делимично, док само 8% мисли да прелазак посланика из једне странке у другу није распрострањено. Ставови о широкој распрострањености прелетања чешћи су међу грађанима средњих година и с већим образовањем, а ређе се јављају међу гласачима владајуће коалиције. Већина грађана, њих 67%, сматра да прелетачи утичу на

рад Народне скупштине. Изразита већина грађана су као разлог прелетања навели лични интерес посланика (86%), а знатно мањи удео навео је уверења посланика (8%). Гласачи владајуће коалиције су чешће од просека давали одговор да је главни разлог прелетања у томе што странка посланика више не заступа њихова уверења. Коначно, већина испитаних грађана слаже се са ставом да прелетачи утичу на њихово опредељење да ли ће гласати на изборима (71%) и поверење у политичке партије (71%), док нешто мање њих каже да утичу на избор странке за коју ће гласати (60%). Већи проценат грађана који кажу да прелетачи немају утицај на њихово политичко понашање и ставове налази се међу гласачима владајуће коалиције.

Заступљеност негативних ставова о понашању посланика углавном се не мења претходних неколико година и сведочи о устаљеном неповерењу у демократске институције. Резултати додатно показују да је међу грађанима уврежена слика о „прелетању“ као веома раширеном понашању посланика, примарно руковођеним интересима а не уверењима. Не изненађује стога да већина испитаника указује на то да овако схваћено негативно понашање утиче на њихово поверење у изборе и партије, као и рад парламента.

Ови ставови грађана донекле су у раскораку са изнетим емпиријским налазима. Опортуни пребези нису толико учестали, док су разлози због којих долази до одметања најчешће у вези са политичким размимоилажењима у странкама. Али ови ставови су разумљиви и указују на корозивни утицај по демократију деценијама несанкционисаних опортуних пребега. Када је 2005. године посланик СРС пребегао у до тада ванпарламентарну странку Богољуба Карића, то је изазвало негативну реакцију не само међу грађанима, већ и међу посланицима више посланичких група, који су вађењем идентификационих картица одбили да дају кворум када се пребегли посланик јављао за реч (*Глас јавности*, 2005). Међутим, санкционисање оваквог понашања никада није институционализовано. Десет година касније „прелетање“ је у јавности постало део политичког фолклора и од посланика се очекује да се у стварности понашају као кандидат „Прелетачевић“ који је исмевао ову праксу.

Перспектива страначког одметања у Србији стога зависи не само од могућности да се институционалним дизајном утиче на понашање посланика, већ и од промене веома негативне перцепција гласача. Боље регулисање одметања могло би да се постигне на четири начина који се међусобно допуњују и који су се у неком облику већ показали ефективни у упоредној пракси. То су договор међу странкама, санкционисање пребега уз остављање могућности одметања, укидање подстицаја за опортуно понашање посланика и правилно информисање и едукација бирача.

У прошлости су парламентарне странке налазиле начине да пронађу заједнички интерес, као што је био случај 2005. када су се начелно изјасниле против могућности неизборне парламентаризације. Споразум парламентарних партија око неприхватања страначких пребега могао би да помогне успостављању нових норми које би отежале овакво понашање. Институционализација би била следећи корак и могла би да обухвати неколико аспеката. Главни аспект била би персонализација изборног система, која би оснажила везу између бирача и изабраних представника, и тиме драстично поскупела пребегавање, јер би у случају да оно одступа од воље бирача то водило смањењу могућности реизбора. Директнији начин била би промена скупштинских правила којима би се онемогућило посланицима који напусте један посланички клуб

да приступе другом, већ би наставак мандата могли да проведу само као самостални посланици.

Иако постоје различите иницијативе које се залажу за санкционисање свих облика страначког одметања, у постојећем правном оквиру то не би било могуће, па ни пожељно. Уместо тога могли би се умањити подстицаји за опортуну понашање изабраних представника, на пример кроз онемогућавање одметнутим посланицима да добијају нове јавне функције, али и ефективно кривично гоњење случајева корупције везане за трговину мандатима. Коначно, уместо тренда током последњих скупштинских сазива да се страначка припадност изабраних представника све теже идентификује, нарочито у случајевима коалиционих листа, она би требало да буде јасно уочљива на свим нивоима, укључујући локалне скупштине. Бирачи би морали да знају више о понашању изабраних представника, као и о њиховом одметању, и требало би да буду јавно доступни подаци који би помогли да се донесе информисана одлука о изласку на изборе и гласању.^[10]

У поређењу са кризом демократских институција, бојкотом парламента и избора, бројним протестима који су обележили последњи период, може деловати као да проблем страначког одметања посланика није једна од приоритетних тема. Међутим, боље уређивање ове области могло би дугорочно да буде значајан корак ка подизању поверења грађана Србије у демократски процес, што би помогло преко потребном оснаживању Народне скупштине.

Литература:

- Албуновић, М. (11. нов. 2008). Батић напустио посланички клуб ЛДП-а. *Полиџика*.
Aldrich, J. H., & Bianco, W. T. (1992). A game-theoretic model of party affiliation of candidates and office holders. *Mathematical and Computer Modelling*, 16(8–9), 103–116.
Аст, С. (14. окт. 2004). Плодови и отровне јабуке. *Време*, 719.
Б92. (18. дец. 2002). Захтев за одузимање мандата искљученим члановима НС.
Б92. (24. јун 2003). Два посланика напустила ССЈ.
Б92. (21. окт. 2005) (а). СПС против себе, али за Владу.
Б92. (24. окт. 2005) (б). Радикали без још једног посланика.
Б92. (26. дец. 2005) (в). „Не враћам мандат“.
Б92. (11. јан. 2006). Случај Чуквас.
Б92. (13. јан. 2013) (а). За 7 месеци, петина нових посланика.
Б92. (23. апр. 2013) (б). УСС ненадлежан за мандат Јеремића.
Б92. (12. сеп. 2013) (в). Динкићева „Београдска иницијатива“.
Б92. (21. апр. 2017). Три бивша посланика ДЈБ формирала „Грађанску платформу“.
Баковић, Б. (3. дец. 2015). Зашто је Саша Мирковић напустио Вучића. *Полиџика*.
Бањац, Д. (12. јул 1997). Чувар косовске колевке. *Наша борба*.
Блиц. (19. дец. 2002). Пајтић: Није могуће одузимање мандата.

[10] Видети, између осталог, иницијативе Националне коалиције за децентрализацију за забрану прелетања (2016), и портал Црпе о страначкој припадности одборника на локалном нивоу (2018).

- Блиц. (11. јул 2003). Вишак посланика.
- Блиц. (3. дец. 2012). Маја Гојковић: Народна партија колективно прешла у СНС.
- Блиц. (20. окт. 2013) (а). Заједно за Србију ускоро нова политичка странка.
- Блиц. (5. нов. 2013) (б). Уносан трансфер: Посланик прешао из ДС у УРС за 250.000 евра.
- Блиц. (24. јул 2017). Регистрована нова странка. Јовановић: Циљ нам је опстанак српског села.
- Блиц. (14. феб. 2019). Мандат добила на листи ДЈБ, али је одмах прешла у СНС.
- Богдановић, С. (21. феб. 1997). Демократска странка: црв у шљиви. *НИН*, 2408.
- Бујошевић, Д. (24. јан. 1997). Наша тема: „Тврди“ и „меки“ СПС. *НИН*, 2404.
- Бујошевић, Д. (2. сеп. 1999). СПС може и без Милошевића. *НИН*, 2540.
- Време. (23. мар. 2006). Пребројавање у СПС-у: Ко је носио ковчег. *Време*, 794.
- Вукадиновић, Ђ. (20. дец. 2001). Политички портрети – Душан Михајловић: Дечко који обећава. *Време*, 572.
- Глас јавности. (20. мај 2005). Оштре реакције због преласка Живадина Лекића из СРС-а у ПСС: Паника завладала у Скупштини Србије.
- Глас јавности. (17. мај 2006). Скупштина се тресла од ерозије у Г17 плус: Марковић би да води парламент.
- Гоати, В. (2006). *Партијске борбе у Србији у њостоктобарском раздобљу*. Београд: Friedrich Ebert Stiftung и Институт друштвених наука.
- Гоати, В. (2013). *Избори у Србији и Црној Гори од 1990. до 2013. и у СРЈ од 1992. до 2003*. Београд: Центар за слободне изборе и демократију.
- Данас. (20. нов. 2008). Нада се повратку у парламент.
- Данас. (24. мар. 2015) (а). Петрић: Нема говора о трговини мандатима.
- Данас. (27. мај 2015) (б). Јанко Веселиновић напустио Тадићев СДС.
- Данас. (17. мај 2018). Мацура: Идеолошки ћемо бити центар.
- Данас. (24. јан. 2019) (а). Странка модерне Србије добила још једног посланика у Скупштини, као и ДЈБ.
- Данас. (24. апр. 2019) (б). Чабраја нови посланик Зелене странке.
- Данас. (8. феб. 2020) (а). Чомић: Одлука о мом искључењу из ДС-а је већ донета.
- Данас. (24. јул 2020) (б). Владан Глишић: Разлике између мене и Шапића концептуалне природе.
- Дедеић, С. (8. нов. 2016). Прелетачи одавно лете. *Истиномер*.
- Desposato, S. W. (2006). Parties for rent? Ambition, ideology, and party switching in Brazil's chamber of deputies. *American Journal of Political Science*, 50(1), 62–80.
- Дидановић, В. (22. нов. 2001). Лик и дело: Слободан Вуксановић. *Време*, 568.
- Дидановић, В. (20. мај 2010). Време за престројавање: Сви воле Шормаза. *Време*, 1011.
- Ивановић, Д. (1. апр. 1996). Бич партијске државе. *Рейублика*, 8, 137, стр. 9.
- Истиномер. (н.д.). *Актери*. www.istinomer.rs
- Јовановић, М. (2008). Од слободног мандата ка променљивом делегату. *Нова српска политичка мисао* 16/2, стр. 85–99.
- Јовановић, М. (2012). Изборни систем и опредељивање бирача. У: Стојиљковић, З., (2012) (ур.). *Зашто ћасам, како ћасам, ако уопште ћасам: Зборник радова са конференције* (стр. 35–42). Београд: Friedrich-Ebert-Stiftung.

- Касаповић, М. (2003). *Изборни лексикон*. Загреб: Политичка култура.
- Mainwaring, S. (1999). *Rethinking party systems in the third wave of democratization: the case of Brazil*. Stanford University Press.
- Mershon, C. (2014). Legislative party switching. In: Martin, S., Saalfeld, T., and Strøm, K. (Eds.) (2014). *The Oxford Handbook of Legislative Studies* (pp. 418–435). Oxford: Oxford University Press.
- Mershon, C., & Shvetsova, O. (2013). *Party System Change in Legislatures Worldwide: Moving Outside the Electoral Arena*. Cambridge University Press.
- Милосављевић, М. (14. авг. 2003). Кривина револуције. *НИН*, 2746.
- Милосављевић, М. (2013). Странке националних мањина. У: Стојиљковић, З., Пилиповић, Г., Спасојевић, Д. (уред.) (2013). *(Не)демократско редизајнирање пољитичких партија у Србији* (стр. 329-358). Београд: Фондација Конрад Аденауер.
- Милошевић, М. (2000). *Пољитички водич кроз Србију 2000*. Београд: Медија центар.
- Милошевић, М. (26. мај 2005) (а). Скупштина Србије: Већина ко већина. *Време*, 751.
- Милошевић, М. (1. дец. 2005) (б). Србија, буџет и афере: Шта се крије иза скупштинских кулиса. *Време*, 778.
- Милошевић, М. & Грујић, Д. (14. апр. 2011). Досије „времена“ – Мандат народних представника: Бланко посланици. *Време*, 1058.
- Мићуновић, Д. (2014). *Животи у невремену: Књига 2*. Београд: Архипелаг.
- Михајловић, В. & Радоњић, З. (2011). *Две деценије вишестраначја у Републици Србији: Услови, избори и носиоци власти 1990–2010*. Београд: Службени гласник.
- Н1. (17. окт. 2017). Посланик Нове Србије Горан Пекарски прешао у СНС.
- Н1. (11. апр. 2018). Посланик Милан Лапчевић напустио ДСС.
- Н1. (13. феб. 2019) (а). Двери: Шеварлић не прихвата одлуку о бојкоту, није више део посланичког клуба.
- Н1. (23. апр. 2019) (б). Посланичка група Двери у Скупштини Србије више не постоји.
- Н1. (17. јул 2020). Шаровић: Напустио сам СРС јер сам био за жешћу критику Вучића и СНС.
- Народна скупштина Републике Србије. (1992–1996). *Стиенографске белешке*. Београд: Народна скупштина Републике Србије.
- Народна скупштина Републике Србије. (2003–2020). *Сасијав*. www.parlament.gov.rs
- Национална коалиција за децентрализацију. (29. јун 2016). Бирам кога бирам: Иницијатива за доношење Закона о лустрацији „прелетача“. www.biramkogabiram.rs
- Наша борба. (15. апр. 1997) (а). Скупштина Србије: бојкотована седница административног одбора.
- Наша борба. (31. окт. 1997) (б). Велимир Илић искључен из Председништва СПО.
- НИН. (31. јул 2003). СПО у парламенту. *НИН*, 2744.
- Новости. (10. дец. 2003). Ако може Кларк...
- Новости. (14. мај 2006). Пауновић тресе парламент.
- Новости. (16. јул 2009). Мандат Дамјановићу.
- Новости. (30. дец. 2013). Владимир Џвијан напустио СНС.
- НСПМ. (15. дец. 2016). Ђорђе Вукадиновић, Санда Рашковић Ивић и Славиша Ристић најавили оснивање национално-демократског покрета „За спас Србије“.

O'Brien, D. Z. & Shomer, Y. (2013). A Cross-National Analysis of Party Switching. *Legislative Studies Quarterly*, 38(1), pp. 111–141.

Орловић, С. (2006). Лидерство у политичким партијама Србије. У: Лутовац, З. (уред.) (2006). *Полијичке сѝранке и бирачи у државама бивше Јујославије* (стр. 137–171). Београд: Институт друштвених наука и Friedrich Ebert Stiftung.

Отворени парламент. (н. д.) *Сѝено белешке, 1997–2020*. www.otvoreniparlament.rs

Петров, В. (2012). Закон о изменама и допунама закона о избору народних посланика од 2011 – да ли је посланички мандат коначно слободан? У: Николић, О. & Ђурић, В. (уред.) (2012). *Избори у домаћем и страном праву* (стр. 94–106). Београд: Институт за упоредно право.

Пешчаник. (7. апр. 2011). Весна Пешић напустила посланички клуб ЛДП-а.

Пивљанин, Р. (20. мар. 2016). Радуловић: Посланике бирам на конкурс. *Блиц*.

Политика. (30. јан. 2014) (а). Борис Тадић напустио Демократску странку.

Политика. (4. феб. 2014) (б). Јелена Триван напустила ДС.

Политика. (5. нов. 2018). Саша Радуловић остао без посланичке групе.

Поповић, Р. (2011). *Михиз: Ојјонеѝање једној живојѝа*. Београд: Службени гласник.

Путник, М. (9. дец. 1998). Смењивање посланика: Ненад Чанак без мандата. *АИМ*. Републичка изборна комисија. (н. д.). *Архива*. www.arhiva.rik.parlament.gov.rs

Рељић, С. (18. јан. 1994). Расколи у српској опозицији: Жртве слагања тла. *АИМ*.

РТВ. (15. феб. 2020). Тадић: Ђуришић и Константиновић практично напустили СДС. РТС. (29. авг. 2012). Пелевић напустио СНС.

РТС. (10. дец. 2015). Борислав Стефановић напустио ДС.

Спаловић, Д. (4. окт. 2016). У СПС-у пљуштале оставке. *Полијѝика*.

Стефановић, Н. Љ. (16. мар. 1997). Престројавање социјалиста: Враћање националној причи. *АИМ*.

Стефановић, Н. Љ. (22. нов. 1998). Раскол у редовима Шешељевих радикала: Почело је, почело. *АИМ*.

Тевавац, Т. (2019). *Није живојѝ једна сѝранка: Прелеѝање у Скујѝиѝини Србије*. Београд: Црта.

Heller, W. V. & Mershon, C. (2005). Party switching in the Italian Chamber of Deputies, 1996–2001. *The Journal of Politics*, 67(2), 536–559.

Heller, W. V. & Mershon, C. (2009). *Political parties and legislative party switching*. New York: Palgrave Macmillan.

Hooper, J. (11. Oct. 1998). MP accused of Mafia links topples Prodi. *Guardian*.

Hott, H. A. C. F. & Sakurai, S. N. (2020). Party switching and political outcomes: evidence from Brazilian municipalities. *Public Choice*, 1–36.

СВС. (17. Мај 2005). Conservative Stronach joins Liberals.

Црта. (2018). *Ко је на власѝи: ојборници*. www.kojenavlasti.rs

Црта. (2019). *Учешѝе ѝрађана у демокрајѝским ѝроцесима у Србији 2019. ѝојине*. Београд: Црта.

Чекеревац, М. (26. јан. 2007). Бланко оставке остају. *Полијѝика*.

Чекеревац, М. (5. нов. 2012). Посланица Драгана Ђуковић напустила Народну партију и прешла у УРС. *Полијѝика*.

Чекеревац, М. (5. мар. 2020). СНС предао листу за парламентарне изборе. *Полијѝика*.

Legislative party switching in Serbia 1990–2020

Summary: Party switching of elected representatives can have serious consequences for the democratic process, and it is considered controversial for justifiable reasons. However, until now there was no comprehensive overview of legislative party switching in Serbia during the three decades of multiparty elections. In this article, I conceptualized legislative party switching, and differentiated it from other related phenomena, which are all usually bundled together, and described as defections. Relying on primary sources, media, and literature on historical elections and parliament sessions, I collected the data on representatives that lost their seats, abandoned their parties, or switched to other parties during their terms of office. Party switching is then analyzed in the institutional context, in particular, as depending on the rules that determined the relations between representatives and their parties. As long as the parties were able to sanction the representatives by retrieving their mandates, there was less legislative party switching. When this changed, and the control of the mandate moved from the parties to the elected representatives, party switching increased. Even though citizens mostly have negative views of party switching, it should not be understood only as an unwanted anomaly of the democratic process, instead, it could have a corrective role in democracies. Therefore, the article concludes with a discussion on different ways legislative party switching could be better regulated in the future: through agreements between the parties, institutional mechanisms for sanctioning of party defectors, reducing incentives for opportunistic behavior, and better informed voters.

Keywords: elected representatives, mandate, party switching, parliament, elections

